

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԱՎԱԿՆԵՐԻ
ՄԱՐՏԱԿԱՆ ՄԻՐԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀԱՅՈՒ ԳԻՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՍՍՐ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Պ. ռ. խմբագիր

ՀՈՎՀ. ՄԱՄԻԿՈՆՅԱՆ

Академия Наук Арм ССР

Институт Истории

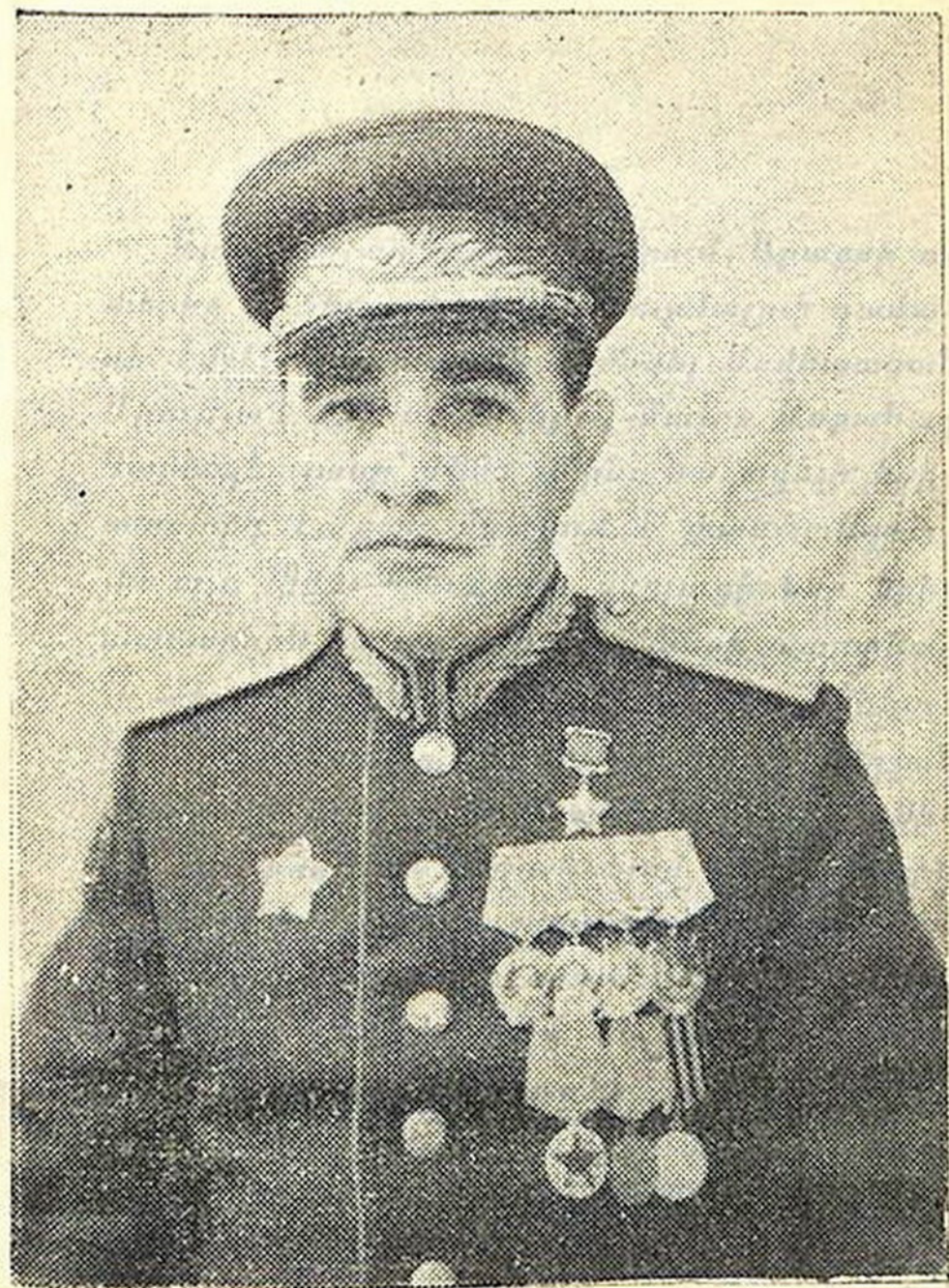
М. К. Мартикян

Герой Советского Союза

Генерал-майор

Асканаз Карапетян

(На армянском языке)

Արարատյան ղաշտավայրում, Արաքսի ափերից ոչ հեռու, նախկին Սուրմալուի գավառի էվչիլար գյուղումն է ծնվել Սովետական Միության Հերոս, գեներալ-մայոր Ասքանազ Կարապետյանը՝ 1899 թվին։ Նա ավելի երիտասարդ է, քան վկայում է փաստաթղթային այդ թիվը։ Վաղվուհն ունուցիտներ երիտասարդին օր առաջ բուլշևիկների պարտիայի մեջ ընդունելու միահամուռ ցանկությամբ՝ ղեկավար ընկերները նրա ծննդյան թվականը 1902 թվից համարեցին 1899 թիվը, դրանով իսկ վերացնելով տարիքային արգելքը պարտիայի շարքերն ընդունելիս։

Հերոսի հայրը—Գևորգ Բիձան—մի բարձրահասակ, հաղթանդամ ու թխադեմ մարդ էր, ընկերասեր, մարդասեր ու կատակաբան։ Մայրը—Սանդուխտը—փոքրահասակ, նիհարակազմ, բարի մի կին։ Միջակ գյուղացիական ընտանիքի կենսապայմաններում

նա տարված էր տնային հոգսերով ու երե-
խաների խնամքով, իսկ Գևորգ բիձան շար-
քաշ գյուղացու աշխատանքով ապահովում
էր իր օջախի ապրուստը։ Որպես ընկերասեր
մարդու, նրա համեստ սեղանից անպակաս
էին դարդիման ընկերները, իսկ կարիքավոր,
աղքատ համագյուղացիները միշտ արժանա-
նում էին նրա կարեկից, սրտաբուխ օժան-
դակութեանն ու աջակցութեանը։

Ասքանազը հորից ժառանգեց պարթև
հասակը, հաղթ կազմն ու երկաթե առողջու-
թյունը, նրա մշտուրախ բնավորությունն ու
գործարար հնարամտությունը, իսկ մորից՝
նրա համեստությունն ու բարի սիրտը։

Կարապետյանը մինչև օրս էլ հիշում է
իր մանկության օրերին հոր հնարամիտ ու
համարձակ մի քայլը։ Նա ունդուցիոն շարժ-
ման համակիրներից մեկն էր և վայելում էր
ընդհատակյա կազմակերպության վստահու-
թյունը։ Մի անգամ ընդհատակի մարդիկ
նրան հանձնարարել էին խիստ պատասխա-
նատու մի գործ։ Պետք էր զենք տեղափո-
խել։

Գևորգ բիձան այդ պատասխանատու գործը գլուխ բերելու համար դիմել էր այսպիսի հնարամտության: Նա համոզել էր գյուղի քահանային և գուժկան կանանց, որ հարևան գյուղից պետք է տեղափոխել երկու անժանոթ մարդկանց դիակ, որոնք հարազատներ շունենալու պատճառով հասարակական թաղման կարիք ունեն: Նրա փատարկումները սպառիչ կերպով համոզիչ էին: Եվ Գևորգ բիձան քահանայի ու գուժկան կանանց ուղեկցությամբ՝ հաջորդ օրը սայլերի վրա բարձած երկու դագաղ է փոխադրում հարևան գյուղից, կազմակերպում դրանց թաղումը: Ընդհատակյա կազմակերպության առաջադրանքը կատարված էր: Այս դեպքը խոր տպավորություն է թողնում մանուկ Ասքանազի վրա:

Ասքանազը նախնական կրթություն է ստանում էվջիլարի ծխական դպրոցում: Հարազատ մոր մահվանից հետո, խորթ մոր խնամքին մնացած Ասքանազը, հոր անդրանիկը, չի համակերպվում տնական նոր, դաժան պայմաններին: Նա հղբայրական ջերմ

ու անկաշառ սիրով սիրում էր իր կրտսեր
եղբորը Վարդգեսին և քույրերին՝ Արզուփա-
նին ու Սափարին։ Եվ մի օր մոր կողմից
Վարդգեսին ծեծելը բավական եղավ, որ-
պեսզի եղբայրական ինքնասիրությունն ու
արժանապատվությունը վիրավորված պա-
տանի Ասքանաղը ծառանար խորթ մոր դեմ
և, ջարդելով խնոցին, հեռանար հայրենա-
կան տնից։ Այսպես էր արտահայտվել ա-
զատասեր, անկաշկանդ պատանու ըմբոս-
տացումը սեփական օջախում ստեղծված
դաժան կյանքի դեմ։

Այս դեպքն էլ հենց բեկումնային մոմենտ
հանդիսացավ Ասքանաղի կյանքում։ 1916
թվին լքելով հարազատ գյուղն ու հայրենա-
կան տունը, նա Հյուսիսային Կովկաս գը-
նաց՝ բախտ որոնելու։ Այնտեղ, Գեորգիևս-
կում, նա սկսեց աշխատել մի վաճառականի
մոտ որպես հանձնակատար։ Այնուհետև
1917 թվին նա անցավ Գրոզնի, ուր նավթ-
արդյունաբերական վարչությունում աշխա-
տում էր որպես ցրիչ մինչև 1918 թիվը։

Այս ժամանակ դաշնակների տիրապե-

տության մղձավանջային օրերին տիրող սովի ու համաճարակի զոհ են գնում Ասքանազի քույրերը, Կոթայրը և հայրը։ Դիլիջան փոխադրված Ասքանազը ճգնում էր իր ֆիզիկական գոյությունը պահպանել որպես փայտահատ բանվոր աշխատելով Փայտամթերման Վարչությունում։ Բայց շնչին աշխատավարձը չէր բավականացնում ապրուստի նույնիսկ տարրական կարիքներին։ Քաղցից շմեռնելու համար Ասքանազն իր վերջին զույգ տրեխներն էր մաշում անտառներում՝ վայրի զկեռ և այլ պտուղներ հավաքելով։

Այսպես անցավ մինչև 1920 թվի մարտը, երբ դաշնականների հայտարարած մոբիլիզացիայի հետևանքով Ասքանազն ընկավ Սարիղամիշ՝ ծառայելու գնդապետ Միրիմանովի Հայկական 4-րդ գնդում։

Այստեղ նորակոչիկներին զինվորական համազգեստ չհազցրին։ Նրանք ծառայում էին՝ մնալով սեփական ցնցոտիների ու մաշված տրեխների մեջ։ Այսպիսի խղճալի տեսք ուներ օտարերկրյա իմպերիալիստներին

ծախված դաշնակ ավանտյուրիստների «բանակը»:

Ասքանազին վիճակվեց որպես սևագործ աշխատել զնդի փռում: Գնդի փոփ լսեալը Ասքանազի համագյուղացի Համբարձում Իսրայելյանն էր, բոլշևիկյան ընդհատակյա այն կազմակերպության ակտիվ անդամներից մեկը, որը դեկավարում էր Լիպաշիտ Միշյանը:

Իսրայելյանը երիտասարդ Ասքանազի մեջ շուտով տեսնում է համարձակ ու վճռական մարդուն և աստիճանաբար ներգրավում նրան ընդհատակյա կազմակերպության մեջ: Ասքանազը համակվում է բոլշևիկյան ռեզոլուցիոն գաղափարներով, դառնում այդ գաղափարների եռանդուն տարածողը: Նրա մեջ օրըստօրե ավելի ու ավելի էր ամրանում ու խորանում համոզմունքն այն մասին, որ միայն դաշնակների ատելի տիրապետության տապալումը, սովետական իշխանության հաստատումը Հայաստանում՝ հայ ժողովրդին կազատեն ֆիզիկական բնաջնջումից, նրան կտան հաց, ազատություն ու խաղաղություն:

Հայրենասեր երիտասարդի սրտում բորբոքվում էր կիզիչ վրեժն ու ատելությունը ժողովրդի այդ թշնամիների դեմ, օտարերկրյա իմպերիալիստների, առաջին հերթին գերմանական գիշատիչ իմպերիալիստների դեմ, որոնք հենված իրենց հայ դորժակալների ազգադավ քաղաքականությանը, ստույգ կործանման եզրին էին հասցրել մեր ժողովրդին։ Չէ՞ որ նրանց պատճառով էր, որ Ասքանազն էլ ուրիշ շատ հազարների հետ միասին, զրկվել էր հարազատներից՝ հորից, քույրերից ու եղբորից։ Եվ նա իր վրեժի հրայրքը կարծես քիչ մեղմացնում էր, երբ ակտիվորեն ցրում էր ընդհատակյա կազմակերպության թուղցիկները, արհամարհելով հրամանատարության սպառնալիքներն ու մահու վտանգը։

Գնդի դաշնակ-շովինիստական հրամանատարության համար այդ ամենն ստեղծում էին լրացուցիչ դժվարություններ՝ իրենց ազգադավ քաղաքականության իրողանացման համար։ Ռևոլուցիոն ամեն մի ելույթ ար-

գելվում էր և հետապնդվում ամենադաժան սպառնալիքներով։

Մի օր, թռուցիկներ ցրելիս, Ասքանազին ձերբակալում են։ Պորուշիկ Սարատնիկովը հրամայում է որպես պատիժ հիտուն ռոզգի տալ «խռովարարական» թռուցիկներ ցրողին ու բանտարկել։ Բանտային տանջանքները դաշնակներին չեն օգնում։ Ասքանազից որևէ գաղտնիք իմանալու խնդրում։ Նա մոռնում է անդրդվելի և աննկուն, հավատարիմ՝ ժողովրդին ծառայելու իր իդեալին, արիությանմբ պահպանելով ընդհատակյա կազմակերպության գաղտնիքը։ Բանտից նա ազատվում է ընդհատակյա կազմակերպության անդամ կապիտան Հակոբյանի միջամտությամբ։

Ասքանազի բանտարկությունը, կրած բանտային տանջանքները, մի տեսակ մարտական մկրտություն հանդիսացան նրա համար և 1920 թվի Մայիսյան ապստամբության նախօրյակին, ապրիլ ամսին, նա ընդունվեց բոլշևիկների պարտիայի շարքերը։ Կիպարիտ Մխչյանի, բոլորից սիրված կոմի-

սարի ստորագրութեամբ ստացած վկայա-
կանը հպարտութեամբ համակեցին ու եռան-
դի նոր հորձանք ներշնչեցին երիտաւարդ
ուսուցիչներին, որն օրեց-օր լցվում էր
սեփական կյանքի գնով ժողովրդին կործա-
նումից փրկելու անգուսպ ձգտումով։ Եվ
Մայիսյան ապստամբութեան կրակոտ օրե-
րին վառվռուն ուսուցիչներ Ասքանազը,
ակտիվ մասնակցություն է ունենում, որպէս
շարքային կռիւով Մայիսյան ապստամբու-
թեան հերոս, կապիտան Լիսյարիտ Մխչյանի
գնդի շարքերում։

Ապստամբների դեմ դաշնակները կանո-
նավոր զորք են նետում Ղարսի կողմից և
շրջապատում նրանց։ Մանր դրություն ըս-
տեղծվեց ապստամբութեան ղեկավարների՝
Մխչյանի, Չմշկյանի, Արփիարի, Բերբերյա-
նի և մյուսների ձերբակալութեամբ։ Ասքա-
նազը հարկադրված փախուստ տվեց դաշ-
նակների հետապնդումից և հինգ ընկերների
հետ միասին նա Կաղզվանի վրայով հասավ
մինչև Արփաշայի ափերը։ Այստեղ ընկերնե-
րին մյուս ափն է անցկացնում մի ծերունի

նափարար՝ հին մի շինել ստանալով որպես
վարձատրութիւն:

Այսպես Ասքանազը Լենինականի դեպո-
յի նախկին բանլոր Համբ. Գասպարյանի,
Վարդգես Հովհաննիսյանի և մյուսների հետ
միասին, Սպիտակի վրայով հետիոտն հաս-
նում է Աւ. Քար (Իջևան) և այնտեղից անց-
նում Ադրբեջան:

1920 թվի հուլիս-օգոստոսին նրանք միա-
նում են կարմիր զորքերի 11-րդ բանակի
հարձակվող զորամասերին: Նրանց ընդու-
նում է հետախուզիչ ջոկատի հրամանատար
Գլադատովը:

Ասքանազն այժմ կարմիր զորքերի հաղ-
թական շարքերում Ադրբեջանն աղատագրե-
լով, շարժվում էր դեպի Հայաստան՝ վաղե-
մի ծանոթ ու հարազատ վայրերով: Նա կա-
տարում էր հետախուզական բարդ ու պա-
տասխանատու առաջադրանքներ, իր ունե-
ւուցիոն ավյունին ու անձնվեր հայրենասի-
րությանը զուգորդելով տեղանքի գիտակու-
թիւնը:

Աշնանային մի ցրտաշունչ օր է: Հետա-

խուզիչ ջոկատը կանգնած է Իջևանի մոտ՝
անտառում: Ասքանազը նոր է վերադարձել
թիկունքային խոր հետախուզությունից: Հե-
տախուզության արդյունքների մասին Ասքա-
նազի ղեկույցն ընդունում է երկար ու սև
միրուքով, հաղթանդամ ու ամրակազմ մի
մարդ: Նրա խորաթափանց ու ազդու հա-
յացքն արտահայտում է և՛ զինվորական
խստապահանջություն, և՛ իր զավակների
վարքից դժուռակ հոր դորովանք ու բավա-
կանություն: Դա Աթարբեկյանն էր, Հայաս-
տանի Ռազմա-ուսուցիչին՝ կոմիտեի նա-
խագահը, որին անշափ սիրում էին բո-
լորը:

Փետրվարյան ավանտյուրան կարապե-
տյանը դիմավորում է արդեն որպես քաղ-
մարտիկ, Վաղպատի Հայկական հրաձիգ
բրիգադայի 4-րդ գնդում, ուր ուղարկվել էր
Մխչյանի կարգադրությամբ: 1920 թվի
դեկտեմբերին, չնայած իր տարիքի անհա-
մապատասխանությանը, ընդհատակում և
ժողովրդի թշնամիների դեմ մղված զինված
մարտերի բովում եփված ու փորձված Աս-

քանազն արդեն ընդունվել էր բուլշևիկյան պարտիայի շարքերը:

1921 թվի փետրվարի 18-ից հետո 4-րդ գունդը նահանջելով գնում է դեպի Նրևան: Ասքանազն այդ ժամանակ դառնում է գրնդացրային դասակի հրամանատար: Գունդը դասավորվում է Ղամարլուում, այնուհետև՝ Դավալուում և Կարմիր Բանակի հիմնական զորամասերից կտրված մի քանի այլ զորամասերի հետ միասին, կիսաշրջապատման օղակում քառասուն և հինգ օր անընդհատ անհավասար մարտեր է մղում դաշնակ բանդաների դեմ: Այս մարտերի ժամանակ է վիրավորվում գնդի լեգենդար կոմիսար, քաղաքացիական պատերազմի հերոս Լիպարիտ Մխչյանը և ապա՝ վախճանվում:

Այդ կրիտիկական օրերին Կարապետյանի գնդացրային դասակը դիրք էր գրավել Դավալուի շրջանում եղած մի բարձունքի վրա և իր մահացու կրակով աջակցում էր զորամասի մարտական պահպանությանը: Այդպես էլ նրանք այդ դիրքերը պահեցին իրենց ձեռքում մինչև Կարմիր Բանակի ղո-

րամասերի օգնության հասնելը: Այնուհետև
գունդը միանալով Կարմիր Բանակի զորա-
մասերին, հաղթական առաջ է շարժվում
Դարալագյազն ու Զանգեզուրն ազատագրե-
լու դաշնակիների տիրապետությունից: Կար-
միր զորամասերի շարքում իր գնդացրային
դասակի գլուխն անցած Կարապետյանը
մտնում է Քեշիշքյանդ, Գորիս, ոչնչացնելով
նժդեհականների վերջին թափթփուկներին:

Կարապետյանն այսօր էլ իրեն հատուկ
աշխուժով է վերհիշում այդ օրերի հետա-
քրքիր էպիզոդներից մեկը:

Նժդեհականներին հետապնդող մեր ա-
ռաջավոր փոքրաթիվ ջոկատը, որի կազմումն
էր ընթանում Կարապետյանի գնդացրային
դասակը, հանդիպում է առաջինների ուժեղ
դիմադրությանը: Կարապետյանը և ընկեր-
ները միտք են հղանում օգտագործել գյու-
ղում գտնվող ուղտերի երամակը: Եվ ուղտե-
րի երամակը քշելով առաջավոր ջոկատի
առջևից ու քողարկվելով նրանց ետևում,
նրանք հանկարծակի հայտնվում են նժդեհա-

կաններ զիրքերում, խուճապի ու փախուստի մատնում նրանց:

Սովետական կարգերը վերջնականապես հաղթեցին նաև Հայաստանում: Ժողովուրդն ու երկիրը սկսեցին բուժել իրենց վերքերը: Սովետական իշխանության հաստատման համար մարտնչող զորամասերը սկսեցին վերակազմավորվել կանոնավոր զորքի: Կարապետյանի գունդը վերակազմվեց Հայկական հրաձիգ 2-րդ գնդի, որի կազմում նա նրևան վերադարձավ և ապա մինչև 1921 թվի վերջերը սահմանապահ ծառայություն էր կատարում Դավալուի շրջանում: Այդպես անցավ և 1922 թիվը, որի յուրաքանչյուր օրը քաղաքական և հասարակական նոր աճ էր բերում երիտասարդ զինվորական Ասքանազ Կարապետյանին: Նա ընտրվում է գրնդի վերահսկիչ հանձնաժողովի նախագահ, ապա և գնդային պարտհանձնաժողովի անդամ, ղեկավարում է քաղխմբակ:

Կարապետյանը, սակայն, չի բավարարվում իր վրա կատարած համառ աշխատանքով, ինքնակրթությամբ ձեռք բերած գիտելիքնե-

րով: Նա իր ռազմա-քաղաքական, տեսական
պաշարը լրացնում ու կատարելագործում է
Մյասնիկյանի անվան Երևանի Հայկական
Ռազմական Միացյալ դպրոցում, այնտեղ
սովորելով 1923 թվից մինչև 1924 թվի ա-
շունը: Դպրոցը «Գերազանց» ավարտելով, նա
արժանանում է «Գերազանցիկ» կրծքանշա-
նի: Պատահական չէր, որ դպրոցի հրամա-
նատարությունը Ասքանազին պահում է
դպրոցում, որպես դասատու հրամանատար՝
գնդացրային գործի գծով: Այսպես, մինչև
1927 թիվը Կարապետյանը Հայկական Ռազ-
մական Միացյալ դպրոցում գնդացրային
գործ է ուսուցանում բազմաթիվ երիտասարդ
կուրսանտների, Կարմիր Բանակի ապագա
խսկական հրամանատարների:

Ի դեպ, ուրախալի է հիշել, որ սովետա-
կան իշխանության հաստատման առաջին
օրերին Կարմիր Բանակի երիտասարդ զորա-
մասերի շարքերում իրենց կրծքով մեր Հայ-
րենիքն էին պաշտպանում Հայրենական
մեծ պատերազմի մասնակից հերոս շատ
սպաներ ու գեներալներ: Այսպես քաղաքա-

ցիական պատերազմի կրակոտ օրերին Աս-
քանազի հետ ռազմական կյանքի դառնու-
թյուններն ու ուրախություններն էին բաժա-
նում նրա մարտական ընկերներ, պանծալի
գնդապետ Սիմոն Զաքյանը, Սովետական
Միության Հերոս գեներալ-մայոր Անդրանիկ
Ղազարյանը, գեներալ-մայոր Սահակ Գաս-
պարյանը, գեներալ-մայոր Ժ. Գասպարյա-
նը, գեներալ-մայոր Համո Բաբայանը և ու-
րիշները:

Կարապետյանի ուսուցած շատ կուր-
սանտներ Հայրենական պատերազմի ճա-
կատներում իրենց պսակել են հերոսների
անթառամ փառքով: Հրամանատար-գնդա-
պետ, ռազմական գործի դասատու Ա. Կա-
րապետյանի նախկին կուրսանտներից են
գեներալ-մայոր Բագրատ Առուշանյանը, գե-
ներալ-մայոր Նվեր Սաֆարյանը, Սովետա-
կան Միության Հերոսներ գնդապետ Գևորգ
Միքայելյանը, գնդապետ Լևոն Դարբինյա-
նը և շատ ուրիշներ:

1927 թվին Հայկական Ռազմական Միա-
ցյալ դպրոցի լիկվիդացումից հետո, Կարա-

պետյանը նշանակվում է գնդացրային վաշ-
տի հրամանատար Հայկական 3-րդ գնդում:
ուր ծառայում է մինչև 1928 թիվը: Հմուտ
գնդացրորդ և բանիմաց ու սիրված հրամա-
նատարի վաշտը տեսչական ստորգնդումն էրին
միշտ գրավում է առաջին տեղը կարգապա-
հության, ուսուցման և հրաձգության ար-
դյունքների գծով:

1928 թվին Կարապետյանին հանդիպում
ենք Թբիլիսիի Ռազմա-քաղաքական դպրո-
ցում, ուր նա սովորում է մինչև 1929 թվի
օգոստոսը: Դպրոցը «գերազանց» գնահա-
տականներով ավարտելով, նա հրամանա-
տարության պահանջով այստեղ էլ մնում է
մինչև 1930 թիվը, որպես դասընթացային
հրամանատար, ապա դառնում է և վաշտի
հրամանատարի օգնական:

Կարապետյանի այս շրջանի կուրսանտ-
ներից են շքանշանակիր գնդապետներ Մա-
թեվոս Մադաթյանը, Երվ. Կարապետյանը,
գվարդիայի փոխգնդապետ Բաբայանը, շքա-
նշանակիր մայորներ Մուշեղ Աղաջանյանը,
Ծուլակ Լիլոյանը և շատ ուրիշներ: Ասքա-

նազի կուրսանտ-դասընկերներից են Սովետական Միության Հերոս, գեներալ-մայոր Անդրանիկ Ղազարյանը, գեներալ-մայոր Համո Բաբայանը, գնդապետ Արիստակես Բաբայանը, փոխգնդապետ Գարեգին Իլելյանը, շքանշանակիր մայոր Արամ Վարդանի Մանուկյանը:

1933 թվին Կարապետյանը տեղափոխվում է Կովկասյան հրաձգային առաջին դիվիզիայի 2-րդ գունդը, որպես գնդացրային վաշտի հրամանատար, ապա նույն գնդի դպրոցի պետ է նշանակվում 1934 թվին, ուր նա ծառայում է մինչև 1936 թիվը:

Կարապետյանի հրամանատարության տակ դպրոցը Կովկասյան Ռազմական օկրուգում առաջնություն է շահում ռազմական ուսուցման մեջ: Միութենական տեսչական ստուգումների ժամանակ դպրոցն ու նրա հրամանատարության աշխատանքը արժանանում են բարձր գնահատականի, դրամական պարգևի: Բանակի հրամանատարությունը մի պատեֆոն է նվիրում, իսկ դպրոցը նվաճում է դիվիզիայի փոխանցիկ դրո-

շը, և, որպես մարտական ուսուցման առաջավոր, ամբողջ երեք տարի անընդհատ այն պահում է իր ձեռքում:

Կարապետյանը համառորեն շարունակում է սովորել նաև ինքը: 1936 թվի հունվարին մենք նրան հանդիպում ենք գնդի հրամանատարների „ВЫСТРЕЛ“ դասընթացներում: 1937 թվի հուլիսին, այդ դասընթացներն ավարտելով «լավ» գնահատականով, սեպտեմբերին նա նշանակվում է Հայկական առաջին գնդի հրամանատար՝ կապիտանի կոչումով: Աշնանային համաքանակային վարժություններին կապիտան Կարապետյանի գունդը մարտական բարձր վարժվածություն ցուցաբերելու և հաջող գործողությունների համար արժանանում է հրամանատարության շնորհակալությանը: Կարապետյանն իրեն հատուկ հաստատակամությամբ ու եռանդով ձեռնամուխ է լինում գնդի անձնակազմի ռազմա-քաղաքական ուսուցման ծավալմանը, ձեռք բերված նվաճումների ամրապնդմանը: Եվ 1938 թվի աշնան տեսչական ստուգումներին գունդն առաջին տեղն է

գրավում իր վարժվածությունը և հրաձգա-
յին պատրաստականությունը: Այս առթիվ
ՍՍՌՄ Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեի
որոշմամբ, գնդի հրամանատար կապիտան
Կարապետյանը պարգևատրվում է Կարմիր
Աստղի մարտական առաջին շքանշանով: Նա
այդ շքանշանի առաջին սակավաթիվ կուլա-
լերներից մեկն էր Հայաստանում: 1938
թվի փետրվարի 18-ին Կարմիր Բանակի
20-ամյակի առթիվ նա պարգևատրվում է
«ԲԳԿԲ 20-ամյակը» հոբելյանական մեդա-
լով: Այս ժամանակ էլ Կարապետյանին շը-
նորհվում է մալորի զինվորական հերթական
կոչում:

Հայկական 1-ին գնդի հրամանատարու-
թյունը Կարապետյանը վարում է մինչև
1938 թվի օգոստոսը, երբ նշանակվում է
33-րդ հրաձգային դիվիզիայի 98-րդ գնդի
հրամանատար՝ Նովոզիբկով քաղաքում:

98-րդ հրաձգային գնդի գլուխն անցած
մալոր Կարապետյանը 1939 թվին մասնակ-
ցում է Արևմտյան Բելոռուսիայի ազատա-
գրմանը, հասնում մինչև Բրեստ-Լիտովսկ,

որտեղից վերադառնում է կրկին նովոզիր-
կով:

1940 թվին մայոր Կարապետյանը 37-րդ
հրաձգային դիվիզիայի 20-րդ հրաձգային
գնդի հրամանատարն է և նորից աչքի է
ընկնում բանակային վարժություններում,
արժանանալով հրամանատարության բարձր
գնահատականին ու խրախուսանքին:

1941 թվին, Հայրենական պատերազմի
նախօրյակին, մայոր Կարապետյանը նշա-
նակվում է մոտո-հրաձգային գնդի հրամա-
նատար: Պա նոր գործ էր, առավելապես
Կարապետյանի համար: Հարկավոր էր ճա-
րել մեքենաներ, անտառումն էլ ստեղծել
ուսուցման ու կյանքի պայմաններ՝ շարա-
յին և հրամանատարական կազմի համար:
Կարապետյանը եռանդուն կերպով ձեռնա-
մուխ եղավ բոլոր դժվարությունների հաղ-
թահարմանը և կարճ ժամանակամիջոցում
ստեղծեց մոտո-հրաձգային մի մարտունակ
զորամաս: Հենց այդ գնդի հրամանատարի
պոստումն էլ, Բրեստ-Լիտովսկից ոչ հեռու
գտնվող անտառում, Կարապետյանը դիմո-

վորեց գերմանա-ֆաշիստական հորդաների
արշավանքը Սովետական Ներկրի վրա:

ԱՀԵՂ ՎՏԱՆԳԻ ՕՐԵՐԻՆ

1941 թվի հունիսի 21-ի լույս 22-ի գիշերը ժամը 4-ին գերմանա-ֆաշիստական բանդիտների օդային անսպասելի հարձակումը խախտեց սահմանային գոտում դասավորված Կարապետյանի զորամասի հանգիստը: Գունդը տակտիկական վարժույթյունների հանելու պատրաստվող Կարապետյանը նոր որոշում ընդունեց:

Նախահարձակ թշնամին Բրեստ-Լիտովսկի շրջանում ճեղքել էր մեր զորամասերի պաշտպանությունը: Հարկավոր էր փակել այդ ճեղքվածքը և Կարապետյանի գնդի մարտական խնդիրն էր անհապաղ ելման դիրքեր գրավել և մարտ ընդունել՝ հակառակորդի գերակշիռ ուժերի առաջխաղացումը կասեցնելու նպատակով:

Չնայած այն բանին, որ հատուկ հրամանի համաձայն Կարապետյանն իր վաշտերից

մեկն ուղարկել էր 4-րդ բանակի հրամանատարութեան տակ՝ Կուպրին քաղաքի պաշտպաններին աջակցելու, — նա իր բոլոր ուժերը, հրամանատարական եռանդը և հմտութիւնը գործադրեց թշնամուն դիմադրաւելու համար: Նա անմիջապէս հրամանատարական հետախուզութիւն կատարեց, պարզեց թշնամու ուժերը, նրա հարվածի գլխավոր ուղղութիւնը: Նա մի վաշտ, հետախուզչներին և հակատանկային մարտկոցը թողնում է ճեղքման շրջանում՝ որպէս առաջակալ, իսկ գնդի հիմնական ուժերով հարվածում հակառակորդի աջ թևին: Այս անսպասելի հարվածը գերմանացիներին հարկադրեց նահանջել և պաշտպանութեան անցնել հունիսի 23-ին: Հունիսի 24-ին արդեն գերմանական ուժերի խոշոր էսկադրիլիաներ սկսեցին ուժեղանալ Կարապետյանի գնդի դիրքերը, իսկ հետևակի և տանկերի գրոհներով թշնամին ցամաքում փորձեր էր անում վերականգնելու նախկին բնագծերը, զարգացնելու նախորդ օրվա հաջողութիւնը: Բայց դա չհաջողվեց նրան: Կարապետյանը

ճիշտ օգտագործելով հետևակի, հակատանկային հրետանու և ականանետերի կրակը, հտմուցե գերմանացիների բոլոր գրոհները: Կարապետյանի գնդի հատվածում անհաջողության մատնվելով, հակառակորդը փոխում է իր հարվածի ուղղությունը՝ դեպի վարշավա և Սլոնիմի խճուղու երկարություններ:

Հունիսի 25-ին, 26-ին, 27-ին Կարապետյանի գունդը անսասան կանգնած էր իր դիրքերում և իր ակտիվ գործողություններով մեծ կորուստ էր հասցնում թշնամուն: Սակայն գերմանացիներն արդեն թևանցել էին նրան և փաստական շրջապատումից դուրս գալու համար Կարապետյանին մնում էր միայն մեկ ելք՝ հտ քաշվել դեպի Կարտուզ-Բերյոզա և ավելի արևելք Բարանովիչի ուղղությամբ ու գրավել նոր, բարենըպաստ դիրքեր:

Այսպես քսան օր ու գիշեր Կարապետյանը պաշտպանական և արիերգարդային ծանր մարտեր մղելով, իր ստորաբաժանումներն անցկացրեց Լյուբլինի շրջանով, Սլուց-

կի անտառներով ու, ճանապարհին հաղթահարելով մի շարք ջրային և այլ արգելքներ, Մինսկի տակ միացավ Կարմիր Բանակի զորամասերին:

Դա մի հերոսական անցում էր թշնամու օղակումից դեպի սովետական զորքերի դասավորությունը: Մի անցում, որի հաջողությունը մեծապես պայմանավորված էր Կարապետյանի՝ ռազմիկ-հրամանատարի քաջարիությունը ու հմտությունը, հաստատակամությունը ու վճռականությունը, անձնական ֆիզիկական քաջառողջությունը ու կոփվածությունը: Հարկավոր էր բառացիորեն լող տալով կտրել-անցնել ուկրաինական ջրառատ և արագահոս խորուղ, ապա և Արիս գետերը: Քանի՜-քանի՜ մարտական հիանալի ընկերներ կորան այդ ջրերում:

Մի պահ ջրի հորձանուտը գնդի հրամանատարին ևս վերցրեց իր անողոք տարերքի մեջ: Կարապետյանը ծանր երաղի պես է հիշում բնության տարերքի դեմ իր այդ մաքառումը և մարտական ընկերոջ գորովագին երախտագիտությունը արտասանում իր ա-

զատարար սերժանտ Կլիմենկոյի անունը,
ափսոսալով, որ այսօր հիշողության մեջ
դժվար է վերականգնել այն օսեթ կարմիր-
բանակայինի անունը, որը ուկրաինացի
Կլիմենկոյի հետ միասին, իրենց սիրելի մա-
յորին փրկեցին Արիս գետի հորձանուտից...

Այս օրերից հետո 1941 թվի հուլիսի վեր-
ջերին, Կարապետյանը նշանակվում է
199-րդ հրաձգային դիվիզիայի 617-րդ գնդի
հրամանատար: Այս գնդի հրամանատարի
պոստում նա դերմանական ղապթիչների դեմ
մարտեր է մղում Կոբելյակի շրջանում, Նո-
վիե և Ստարիե Սանջարիներում: Նովիե
Սանջարիից արևմուտք գտնվող բարձունքի
վրա հակառակորդը տանկային գրոհի է
անցնում: Բարձունքը պաշտպանում էին Կա-
րապետյանի ստորաբաժանումները: Բախ-
վելով նրանց անհողողող դիմադրությանը,
էտ էին գլորվում թշնամու բոլոր գրոհները:
Կարապետյանը ռազմիկներին մարտական
ոգի էր ներշնչում իր անձնական քաջու-
թյամբ ու պարզ, հստակ հորդորներով:

— Մենք կանգնած ենք Սովետական

Պոլտավայի մատույցներում: Պոլտավան
չենք տա ֆաշիստական շներին:

— Հանուն Հայրենիքի, հանուն Ստալինի
կմեռենք, բայց չենք տա Պոլտավան,—
կրկնում էին մարտիկներն ու հրամանատար-
ները:

Հակառակորդը հարկադրված էր դիմել
խորամանկ մանևրի՝ ձախից թևանցել բար-
ձունքը և շարժվել դեպի Պոլտավա:

Գերմանացիների այդ խորամանկութու-
նը, սակայն, չվրիպեց Կարապետյանի ուշա-
դրությունից: Նա թշնամու խորամանկությա-
նը հակադրեց իր հնարամտությունը, նրա
մանևրին՝ իր մանևրը: Նա բարձունքի վրա
առաջակալ թողնելով գնդի ուժերի մի մա-
սը, իր հիմնական ուժերով դուրս է գալիս
Սանջարի գետի աջ ափը, հարվածում նրա
աջ թևին, դրանով իսկ թշնամուն զրկելով
Սանջարիի և Պոլտավայի ուղղությամբ հար-
ձակումը զարգացնելու հնարավորությունից:
Դրանով սովետական մյուս զորամասերը
հնարավորություն ստացան պաշտպանական
բնագծեր գրավելու Պոլտավայի դիրքերում:

Սկսվեցին պաշտպանական երկարատև մարտերը: Կարապետյանի գունդը պաշտպանություն էր բռնել Դակարի խուտորի շրջանում, փոխգործակցելով 69-րդ հրաձգային դիվիզիայի զորամասերի հետ:

1941 թվի սեպտեմբերին հակառակորդը թևանցելով 69-րդ և 199-րդ հրաձգային դիվիզիաների մեր պաշտպանվող զորամասերը, շարժվում է դեպի արևելք, գրավում Պոլտավան:

Կատարելով 38-րդ բանակի հրամանատար գեներալ-մայոր Ֆեկլենկոյի հրամանը, թշնամու կիսաօղակում մնացած մեր զորամասերը, ծանր մարտերով պահպանում էին իրենց դիրքերը: Դժվարին վիճակ էր ստեղծվել: Նոր հրաման է ստացվում դիրքերը թողնելու և շրջապատումից դուրս գալու մասին: Ռազմա-քաղաքական խորհրդակցության որոշմամբ Կարապետյանի զնդին վիճակվում է ընկնել շրջապատված զորամասերի ավանդարդը: Դա վկայում է այն վստահության ու հեղինակության մասին, որ Կարապետյանը նվաճել էր բանակի

հրամանատարութեան շրջանում՝ իր հմտո-
րեն վարած գործողութիւններով:

Կարապետյանի գնդի մարտական խնդի-
րըն էր՝ ճեղքել թշնամու օղակումը և հնա-
րավորութիւն տալ մյուս ուժերին դուրս
գալու շրջապատումից: Կարապետյանն ընտ-
րում է Կաշմանովկա խոշոր բնակավայրի
ուղղութիւնն ավանգարդի շարժման համար:
Առջևից գնում էր գնդի հետախուզութիւնը:
Կաշմանովկա բնակավայրին շհասած, երեք
կիլոմետրի վրա, երեք ճանապարհների խա-
չաձևման կետում հետախուզութիւնը կանգ
է առնում: Ո՞ր ճանապարհն ընտրել: Դիմի-
զիայից խորհուրդ են տալիս շարժվել Կաշ-
մանովկա ընդհանուր ուղղութեամբ՝ դեպի
արևելք: Կարապետյանը հայտնվում է հե-
տախուզների մոտ: Նա գիտեր, որ Կաշմա-
նովկայում մարտ էր գնում գերմանական
խմբավորման դեմ: Նա վճռում է գնդի աջ
թևով աջակցել մարտ մղող մեր զորամասե-
րին և, խճուղու ուղղութեամբ դեպի Կաշմա-
նովկա շարժվելու փոխարեն, ընտրում է
հանդամիջյան ճանապարհը, նպատակ ունե-

նալով դուրս գալ հիշված բնակավայրի հյուսիս-արևմտյան ծայրամասը: Այդ էլ ապահովում է զորամասերի դուրս գալը շրջապատումից, չնայած նրան, որ Կարապետյանն իր ճանապարհին հարկադրված էր մարտ ընդունել գերմանական հետևակի մի խմբի հետ: Բայց ընդունված ճիշտ վճիռը, Կարապետյանի անձնական մասնակցությունը ավանգարդի առաջավոր ջոկատում և օպերատիվ ղեկավարությունը կանխորոշեցին խնդրի հաջող կատարումը: Ոչնչացվեց գերմանական հետևակի խումբը, որը փորձում էր փակել շրջապատման օղակը և մեր զորամասերը դուրս եկան նշված բնագծերը:

Այստեղ Կարապետյանը մարտական նոր խնդիր է ստանում 38-րդ բանակի հրամանատար՝ գեներալ-մայոր Ֆեկլենկոյից: Նրան հանձնարարվում էր իր զորամասով դուրս գալ Վոդյաննայա բնակավայրի և Սկորոխոդովա կայարանի բնագիծը՝ ապահովելու լանակի աջ թևը: Այսպիսով Կարապետյանի գունդը փաստորեն անցնում էր համաբանակային անմիջական հրամանա-

տարության տակ, որպէս մարտական հա-
տուկ առաջադրանքներ կատարող հարվա-
ծային ջոկատ:

Հակառակորդը երկու օր անընդհատ կա-
տաղի կերպով գրոհում էր Կարապետյանի
գնդի դիրքերը՝ առանց որեւէ հաջողության:
Երրորդ օրը գունդը փոխադրվում է նոր
հատված, որպէսզի ապահովի բանակի կը-
ցանքը: Անխոնջ ու հնարագետ հրամանա-
տարն այստեղ ևս ցուցաբերում է իրեն: Նա
ստեղծում է պաշտպանական կեղծ հենակե-
տեր, մարտի գրավում գերմանացիներին,
անսպասելի ու շեշտակի հարվածներով մեծ
կորուստներ պատճառում նրանց, հաջողու-
թյամբ կատարելով բանակի կցանքն ապո-
հովելու մարտական խնդիրը:

Այս շրջանում մղած մարտերի հետեւան-
քով էլ ավելի է աճում Կարապետյանի հե-
ղինակությունը բանակի հրամանատարու-
թյան մոտ: Պատահական չէր, որ հետագա
դաժան մարտերի օրերին նրա զորամասը
շարունակեց Միլերատովոյի հատվածը՝ 76-րդ
լեռնա-հրաձգային դիվիզիայի և գեներալ-

մայր, այժմ Սովետական Միության Հե-
րոս՝ Բելովի հեծյալ զորամասերի միջև ա-
ռաջացած ճեղքվածքը փակելու համար:

Դա մի վիթխարի ճակատ էր (20 կիլո-
մետր աշից, 15 կիլոմետր ձախից): Զինվո-
րական կանոնադրքային ոչ մի նորմատիվ
այդպիսի ճակատ չի նախատեսում անգամ
հարվածային գնդի համար, որն ուժեղաց-
վում է զգալիորեն մեծաքանակ հրետանիով
ու տանկերով: Մինչ Կարապետյանը, շնա-
յած սակավ հրետանուն, տանկեր բոլորովին
չունեն, իսկ թևերի հարևանների հետ կապ
էր պահպանում բացառապես իր հետա-
խույզների միջոցով և հարկադրված էր կա-
տաղորեն առաջ ներխուժող թշնամու դեմ
մարտեր մղել համարյա առանձնացած վի-
ճակում:

Կարապետյանի հրետանավորները գեր-
մանական տանկային գրոհները ետ էին մը-
շում ուղղակի երթից, բաց դիրքից ուղիղ
նշանառությամբ վարած կրակով: Լենինի
շքանշանի առաջին կավալերներից մեկը Կա-
րապետյանի հակատանկային հրետանավոր

ներից կրտսեր լեյտենանտ Միշչենկոն է,
որն աչքի ընկավ պաշտպանական այդ ծանր
մարտերի օրերին՝ իր ցուցաբերած արիու-
թյամբ ու հրետանային կրակի դիպուկու-
թյամբ:

Հիտլերականներն այստեղ ևս դիմում են
թևանցման մաներին և հարվածն ուղղում
Ռուբլյովկա բնակավայրի վրա: Կարապե-
տյանը շտապ կերպով իր մի գումարտակը
մեքենաների վրա փոխադրում է այդ հատ-
վածը: Հակառակորդն ուղղվում է ավելի
հյուսիս-արևելք, դեպի Կոլոնտայ խոշոր
բնակավայրը, ուր մեծ կամուրջ կա ճահճա-
յին լայն տարածության վրա: Կարապետյա-
նը իր մյուս երկու գումարտակն ու մնա-
ցած ուժերը փոխադրում է Կոլոնտայ, պայ-
թեցնում Կոլոնտայի հիշյալ կամուրջը և ա-
մուր պաշտպանություն գրավում այնտեղ:
Սակայն գերմանական զավթիչները բոլոր
ուժերով ու միջոցներով ներխուժում էին դե-
պի արևելք և իրենց ուժերի մի մասով սու-
դեն դուրս էին եկել Կրասնոկուտսկի շրջա-
նը, թիկունքից շրջապատման վտանգ ստեղ-

ծելով Կարապետյանի զորամասի համար։ Այդ վտանգը շեղոքացնելու համար Կարապետյանն իր ռեզերվային սակավ ուժերով գրավում է Կոլոնտայից արևելք գտնվող բլուրները, դրանով իսկ միաժամանակ աջակցելով գեներալ-մայոր Բելովի՝ հարևան հեծյալ զորամասերի բարենպաստ դիրքեր գրավելուն։

1941 թվի նոյեմբեր ամիսն է։ Արդեն ձյունը ծածկել է ուկրաինական տափաստանները, գյուղերն ու քաղաքները։ Կարապետյանն իր գնդով կանգնած է Կրասնոկուտսկի պաշտպանության դիրքերում։ Հակառակորդը քսան տանկ է նետում Կարապետյանի գնդի հատվածը։ Սովետական մարտիկները հրկիզում են տանկերի մի մասը, մնացածին հարկադրելով դուրս գալ մարտից։ Թշնամին գործի է դնում ավիացիան։ Այդ էս չի օգնում նրան։ Եվ հետևակի ու տանկերի ճակատային անհաջող գրոհներից հետո գերմանացիները թևանցում են պաշտպանվողներին, շարժվելով դեպի Բոգոդուխովո, որպեսզի կտրեն Կարապետյանի և

հեծյալ զորամասերի նահանջի ուղին: Եվ
այդ մասամբ հաջողվում է նրանց:

Կարապետյանին հատուկ է արագորեն
կողմնորոշվել նման և այլ բարդ իրադրու-
թյան պայմաններում: Նա մեքենաներով
անհապաղ ուժեր է շարժում ներխուժած
թշնամու դեմ և, ոչնչացնելով գերմանական
ավտոմատավորների խմբին, ճանապարհ
հարթում իր ուժերի համար: Այնուհետև,
զարգացնելով իր մանևրը, Կարապետյանն
իր մի գումարտակին նետում է Բոգոդոլխով-
վոյի արևմտյան ծայրամասը, կապ հաստա-
տում հրաձգային 112-րդ դիվիզիայի և
տանկային 14-րդ բրիգադայի հետ, բռնելով
պաշտպանական ամուր բնագիծ:

Այստեղ Կարապետյանն իր գնդին է
միացնում Բոգոդոլխովոյի շրջանում գործող
պարտիզանական ջոկատը: Այդ ջոկատից
գնդին միացած պարտիզան-ղեկավարներից
մեկը — Բոգոդոլխովոյի նախկին ռազմին-
կոմ, կապիտան Ռոմանցովը, դարձյալ Կա-
րապետյանի Մելիտոպոլյան պանծալի դի-
վիզիայումն է: Նա նույնպես աճեց Հայրե-

նական . պատերազմի . բովում՝ հասնելով
փոխգնդապետի կոչման և գերմանա-ֆաշիս-
տական զավթիչների դեմ մղված մարտերում
ցուցաբերած խիզախության ու արիության
համար արժանանալով երկու Կարմիր Աստ-
ղի և Կարմիր Դրոշի շքանշանի:

Դաժան մարտեր սկսվեցին Բոգոդուխո-
վոյի համար: Գերմանացիները ծանր կո-
րուստների գնով 112-րդ հրաձգային դիվի-
զիայի հատվածում ճեղքեցին մեր պաշտ-
պանությունը և դուրս եկան Բոգոդուխովոյի
արևմտյան ծայրամասը: Կարապետյանը
փողոցային մարտ փաթաթեց գերմանացի-
ների վզին:

Այստեղ մարտերի ելքը վճռում էր ոչ
միայն մարտավարման նրա հմտությունը,
այլև անձնական այն վճռականությունը,
համարձակությունն ու քաջությունը, որով
նա համակում էր իր զորամասի մարտիկնե-
րին ու հրամանատարներին:

Հետաքրքիր է մի էպիզոդ: Բոգոդուխո-
վոյի կամուրջի համար մղվող մարտում Կա-
րապետյանը ձի նստած անմիջականորեն

գտնվում էր զորամասի մարտակարգերում:

Ափսոսանքի սուր ճիշ արձակեց հեծյալ դասակի հրամանատարը, տեսնելով ձիու հետ միասին գետին թավալվող իր հրամանատարին: Եվ անսահման էր նրա օւրախությունը, երբ օգնության վազելով սիրելի հրամանատարին, նա՝ նրան գտավ ողջ ու անվնաս: Ֆաշիստական սնայակերը վրիպել էր: Նա խոցել էր միայն մայրրի ձին:

Մարտերի հաջորդ օրերին, ուժերի վերադասավորում կատարելով 112-րդ հրաձգային դիվիզիայում, Կարապետյանի գունդն ու 14-րդ տանկային բրիգադան գրոհով ետ վերցրին Բոգոդոլսովոն գերմանական զավթիչներից: Քաղաքը մի քանի անգամ ձեռքից ձեռք էր անցնում: Մեր զորամասերը հսկայական կորուստներ պատճառեցին հակառակորդին: Քաղաքի փողոցներում թավալվում էին գերմանական սպանված հազարավոր զինվորների և սպանների դիակներ, ջարդված տանկերի, հրանոթների, մեքենաների կմախքները:

Բնորոշ է մի այսպիսի մոմենտ: Գերմա-

մնացիները մեր մարտիկների շեշտակի հար-
վածների տակ փախուստի դիմող իրենց
հրաճեթային անձնակազմերին ուղղակի ջրի-
թայել էին հրանոթներին: Գերմանական
ֆրենտանավորներն այդպես էլ դիակնացիլ
էին՝ շղթայված իրենց հրանոթներին:

1941 թվի դեկտեմբերն է: Սկսվել են
նեկրախնական սառնամանիքները: Կարա-
պետյանը հրաման է ստանում զորամասը
դուրս բերել՝ մարտերից՝ հանդստի և հա-
մալրման համար: Սակայն նշանակված վայ-
րը՝ Լյուբոտին չհասած, ճանապարհին բախ-
վում է գերմանական զորքերի հետ: Այդ
հանրկոմից ոչ հեռու Պեսկի գյուղի շրջա-
նումն էր: Այստեղ Կարապետյանը պատահ-
մամբ հանդիպում է լեռնահրաձգային
76-րդ դիվիզիայի դատախազ Տոնոջանին:

Հակառակորդի մասին վերջինիցս ստա-
ցած լրացուցիչ տեղեկություններն օգնեցին
նրան: Նա իր գումարտականներից մեկը առա-
ջակալ թողնելով, մնացած ուժերով անմի-
ջապես միացավ 76-րդ լեռնահրաձգային
դիվիզիայի զորամասերին, նպատակ ունե-

նալով նրանց հետ միասին կազմակերպել հատվածի պաշտպանությունը:

Պաշտպանական ծանր մարտերում զգալի կորուստներ կրած այս դիվիզիայում այնպիսի դրություն էր ստեղծվել, որ այդ օրերին արդեն փոխգնդապետի կոչմանն արժանացած Կարապետյանի պես կադրային հրմուտ սպայի հայտնվելը մարտական հաջողության երաշխիք ու հույս ներշնչող մի երևույթ էր բոլորի համար: Դիվիզիայի կոմիսար Գերասիմովը Կարապետյանին խընդրում է ստանձնել պաշտպանության գործի ղեկավարությունը, պաշտպանվող զորամասերի ընդհանուր հրամանատարությունը՝ տվյալ հատվածում: Եվ իրոք, Կարապետյանը հաջողությամբ կազմակերպեց պաշտպանությունը, արյունահեղ մարտերում ծանր կորուստներ պատճառելով գերմանա-ֆաշիստական զավթիչներին: Կարապետյանին է պատկանում այս մարտերում գեներալ-մայոր Զիլբերտի գերմանական հետևակային դիվիզիան ջախջախելու պատիվը:

Եռակի շքանշանակիր գնդապետ Ֆեոդոր

Կոնստանտինովիչ Պերեդրինկոն, Կարապետյանի մարտական ընկերներից մեկը, որն այդ օրերին դիպլոմատի քաղաքական պետի տեղակալն է եղել, հետևյալն է պատմում այդ մարտերի մասին:

«Այդ ծանր օրերին Կարապետյանի մոտ ես նկատում էի նրա հանգիստ, անխռով բնավորությունը, իրադրությունը ճիշտ ըմբռնելու և գնահատելու կարողությունը: Հատկապես աչքի էր ընկնում ռազմական գործի նրա խոր ըմբռնումը, և դրա հետ միասին՝ համեստությունը և՛ աշխատանքում, և՛ արտաքինում ու վարվելակերպի մեջ:

Այդ օրերին Կարապետյանը ոչ միայն 617-րդ գնդի հրամանատարն էր, այլև գլխավորում էր երկու գնդերից կազմված մի խմբի: Եվ պետք է ասել, որ ձեռք բերված մարտական հաջողության պատիվը, Չուգուլի տակ, Նովի Լիմանի և Գրակովոյի մոտ մղված մարտերում գեներալ-մայոր Զիլբերտի գերմանական 297-րդ հետևակային դի-

վիզիայի ջախջախման պատիւը պատկանում է Կարապետյանին»:

Այս ժամանակ է, որ Կարապետյանը բանակի հրամանատարությունից հրաման է ստանում գունդը փոխադրել Չուգուեի մերօդանավակայանը պաշտպանելու համար: Այս խնդիրը նույնպես նա կատարում է հաջողութեամբ: Իսկ երբ խարկովի անկումից հետո հակառակորդն ուժեղացնում է իր ճնշումը Չուգուեից արևելք, Պեչենեկի բնակավայրի շրջանում, Կարապետյանը խնդիր է ստանում իր զորամասով պաշտպանել այդ հատվածը և թշնամուն կասեցնել Կուսլյանսկի ուղղութեամբ:

Մարտական խնդրի կատարումը պահանջում էր ոչ միայն սեփական ուժերի ճիշտ դասավորում և օգտագործում, այլև հստակ ու էֆեկտիվ փոխգործողության ապահովում՝ հալևան զորամասերի հետ:

Կարապետյանն իր շտաբայիններից մեկին հատուկ գրութեամբ ուղարկում է աջից հարևան գնդի հրամանատարի մոտ, նրան առաջարկելով փոխգործողության իր պլանը:

Շտաբային սպան զարմացել էր, տեսնելով այն աշխուժն ու ոգևորությունը, որ պատեց փոխգնդապետի գրությունն ընթերցող հրամանատարին։ Մի պայծառ շող ցուլաց ըստ արտաքին նշանների կովկասցի այդ մարդու անքուն անցկացրած գիշերներին հոգնած ու դալուկ դեմքին։ Նա անմիջապես վերցրեց հեռախոսափողը և սրտալի զրույց սկսեց իր հարևանի հետ։

— Ասքո ջան, այդ դո՞ւ ես։ Դու ձախից, ես աջից՝ հարվածենք ֆաշիստներին։ Դու անհոգ կաց, ես լամեն ինչ կանեմ, կօղնեմ քեզ։

Հաջորդ օրը շտաբային սպան մի կարմիրբանակայինի հետ միասին նորից հայտնրվեց հարևան դնդի արդեն ծանոթ հրամանատարի բլինդաժում։ Կատարելով փոխգնդապետի հրամանը, նրանք նվերներ էին բերել իրենց կովկասցի հարևանին՝ մի մուշտակ, փափախ, բրդե ձեռնոցներ և գինի...

Դա հետադաշյում Սովետական Միության Հերոսի կոչմանն արժանացած գնդա-

պետ Լևոն Դարբինյանն էր, Կարապետյանի մարտական հին ընկերներից մեկը։

Սակայն երկու ընկերների, հետագա երկու հերոսների իսկական հանդիպումը տեղի ունեցավ բոլորովին այլ պայմաններում։

Կարապետյանը մի օր հրաման ստացավ անհապաղ ներկայանալ շտաբ։ Երբ նա դիվիզիայի հրամանատարի բլինդաժում ըզգաստ կանգնած զեկուցում էր իր ժամանելու մասին, սա ընկերական մտերիմ տոնով ընդմիջեց նրա զեկուցումը, դիմելով կողքին նստած սեւ, երկար բեխ ու միրուքով փափախավոր մարդուն։

— Вот он, пожалуйста, познакомьтесь!

Այդ մարդը նույն ինքը Լևոն Դարբինյանն էր, որն անմիջապես առաջ վազելով փաթաթվում է սիրելի ընկերոջը՝ Ասքոյին և ջերմորեն համբուրվում նրա հետ։

— Хочешь, не хочешь, я тебя поцелую,
— ասում է նա ուսերեն, և դառնալով դիվիզիայի հրամանատարին, կարծես ներողու-

թյուն է խնդրում իր սրտազեղման համար:

— Может умру, не увижу...

Այս սրտառուչ հանդիպումը եղավ երկու ընկերների, Հայրենական պատերազմի երկու Հերոսների վերջին հանդիպումը:

Նրանց կազմակերպած պաշտպանությունը Պեչենեկի բնակավայրի հատվածում անառիկ բնագիծ դարձավ գերմանական բանդաների համար: Այստեղ վարած պաշտպանական հաջող գործողությունների համար Կարապետյանը արժանացավ 38-րդ բանակի հրամանատար գեներալ-մայոր Մուկալենկոյի հատուկ խրախուսանքին:

Նրա վարած պաշտպանական այդ մարտերը բնորոշ են ակտիվ ու վճռական գործողություններով: Այսպես, Խարկովի տակ մղած մարտերի ժամանակ նա հաճախակի գրոհներով արյունաքամ էր անում թշնամուն և, ըստ հնարավորի, զարգացնելով գրոհների հաջողությունը, մի անգամ հասավ մինչև

Խարկովի տրակտորային գործարանի շրջա-
նը:

Շիշտ այնպես, ինչպես քաղաքացիական
կոիւններին, նժդեհականների դեմ մղած
մարտերին ուղտերի երամակն էր օգտադոր-
ծում թշնամուն խաբելու և ապակողմնորո-
շելու համար, նույնպես և այստեղ Կարա-
պետյանը գիմում է հակառակորդին խաբե-
լու, հանկարծակիի բերելու, շեշտակի հար-
վածով նրան ջախջախելու հնարներին: Ըստ
որում, նա ամեն կերպ խրախուսում է ստո-
րադրյալների ռազմական հնարամտությունը
և խորամանկությունը, աջակցում նրանց
խելացի նախաձեռնություններին ու ինքնա-
գործունեությանը:

Այս տեսակետից բնորոշ են Խարկովի
մոտ Շեվչենկո գյուղի համար մղած մար-
տերը:

Գերմանացիներն ուժեղ կերպով ամրա-
ցել էին Շեվչենկո գյուղի բնագծում: Մեր
զորամասերի զրոհներն ապարդյուն էին
անցնում:

Այդ ժամանակ էր, որ Կարապետյանի

կրտսեր հրամանատարներից Կոչետկովը դիմում է նրան, որ թույլ տա իրեն մի խմբով վերցնել գյուղը:

Կարապետյանն ուշադրությամբ լսում է կրտսեր լեյտենանտին, իր ուղղումները մտցնում նրա պլանում, համաձայնություն է տալիս: Եվ իրոք Կոչետկովը 50 հոգիանոց մի ջոկատով գիշերը թափանցում է Շեչենկո գյուղը, իրարանցում և խուճապ առաջ բերում հիտլերականների բանակատեղում և դրանով իսկ վճռում մարտի ելքը, ազատագրելով գյուղը: Կարապետյանն անմիջապես այստեղ է շարժում զորամասի մյուս ուժերը՝ հաջողությունն ամրապնդելու համար:

Հաջորդ օրը դիվիզիայում զարմանում էին կատարված իրողության վրա, երբ Կարապետյանը հրամանատարական իր նոր կետից — Շեչենկոյից հեռախոսով կապվել էր դիվիզիայի շտաբի հետ:

Այս գործողության համար կրտսեր լեյտենանտ Կոչետկովը արժանացավ Լենինի շքանշանի: Հետագայում նա դասակի հրա-

մանատարից աճեց և դարձավ գումարտակի հրամանատար:

Կարապետյանը խարկովի տակ պաշտպանական մարտեր էր մղում մինչև 1942 թվի ապրիլի վերջերը, երբ հրաման է ստանում մեկնել Մոսկվա՝ սովորելու Ֆրունզեի անվան Ռազմական Ակադեմիայում:

Հեշտ ու ցանկալի չէր մարտական թանկագին՝ ընկերներից, մարտերի կրակում համախմբված ու կոփված սեփական կոլեկտիվից բաժանվելը: Բայց զինվորականի համար հրամանը անխախտելի օրենք է: Եվ նա մեկնում է Մոսկվա՝ այն Ակադեմիայում կատարելագործելու իր ռազմական գիտելիքները, լրացնելու տեսական պաշարը, որի հեռակա ուսանողն էր դեռ մինչև Հայրենական պատերազմի սկիզբը: Այստեղ նա անմիջապես ընդունվում է Ակադեմիայի 3-րդ կուրսը և արագացրած դասընթացն ավարտելով՝ սեպտեմբերին «լավ» գնահատականով, ուղարկվում է Սարատով, որպես մոտոմեքենայացված բրիգադայի հրամանատար:

ՍՏԱԼԻՆԳՐԱԴԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԴԻՐՔԵՐՈՒՄ

Ահեղ ու ծանր օրեր էր ապրում Սովետական Երկիրը: Գերմանա-ֆաշիստական հրոսակախմբերը շոքել էին ռուսական մեծ դեռ մայր Վոլգայի ափերին, կատաղի գրոհների անցնելով Ստալինգրադի հերոսական պաշտպանների դեմ:

Արյունահեղ ճակատամարտ էր բորբոքվում Ստալինգրադի համար և բոլորն զգում ու գիտակցում էին, որ դա վճռական ճակատամարտն է Սովետական Երկրի համար: Չէ՞ որ միջազգային լուսնոտը, խելահեղ ֆյուրերը ձգտում էր Ստալինգրադի առումով դուրս գալ մեր երկրի խոր թիկունքները՝ դեպի Ուրալ, իրականացնել Մոսկվան թիկունքից վերցնելու, դեպի Կովկաս ու մերձավոր Արևելք դուրս գալու խելացնոր ծրագիրը:

Սովետական ամբողջ երկիրը, ռազմաճակատն ու թիկունքը համախմբված հանճարեղ զորավար մեծ Ստալինի շուրջը, շունչները

պահած հետևում էին Ստալինգրադի ճակատամարտին, լարում իրենց ուժերը, կրկնապատկում իրենց հարվածները: Առաջագեմ ամբողջ մարդկությունն իր հայացքը հառել էր Ստալինգրադի վրա:

Երկրի լավագույն զորագնդերն ու զորավարները ուղարկվում էին այնտեղ, զորամասերը հագեցվում էին սովետական աճող նորագույն տեխնիկայով: Երկաթե հաստատակամությամբ օր ու գիշեր նախապատրաստվում էր վճռական հարվածը՝ գերմանա-ֆաշիստական բանդաներին:

Փոխգնդապետ Կարապետյանը նույնպես այստեղ էր՝ 4-րդ մոտո-մեքենայացված կորպուսի 60-րդ բրիգադայի հրամանատարի պոստում: Նրա բրիգադան դասավորվել էր Ցալցա լճի բնագծում և այստեղից էլ պատրաստվում էր ահեղ թռիչքի՝ գերմանա-ֆաշիստական զավթիչների վրա:

Օր ու գիշեր շղաղարող արյունալի մարտերի և թշնամու ավիացիայի կատաղի հարձակումների պայմաններում Կարապետյանը ծավալում էր տանկիստների, հրե-

տանավորների և ականաձիգների ունուցումը, կատարելագործում նրանց մարտական վարժվածությունը: Հատուկ հարմարանքներ (կեռեր) էին պատրաստում տանկերի համար, որպեսզի հնարավոր լինի հրետանի կցել նրանց: Ականանետերն ամրացվում էին ավտոմեքենաների վրա, որպեսզի ուղղակի ընթացքից կրակ վարեն թշնամու դեմ: Եվ, որպեսզի մեքենաների սռնիները (ռեսսորները) չջարդվեն, դրանց տակ կոճափայտեր (շպալ) էին հագցվում: Հրետանավորներին ու տանկիստներին վարժեցնում էին ընթացքից դիպուկ կրակ վարելուն՝ առանց կարճատև կանգառումների: Մոտոհետևակայիններին սովորեցնում էին հստակ ու ճիշտ փոխգործողություն՝ տանկային, հրետանային և ականանետային անձնակազմերի հետ:

Այս ամենն այդ ժամանակ նորություն էր մեր մարտական պրակտիկայում: Այս նորությունը, Հայրենական պատերազմի անցած շրջանի փորձը, դարձվում էր մարտիկների լայն մասսաների սեփականու-

թյուն։ Այդպես էր իրականացվում անընդ-
հատ ուսուցման ու մարտական վարժա-
ծությունը կատարելագործելու մասին Գե-
րագույն Գլխավոր Հրամանատար, Սովետա-
կան Միության Մարշալ ընկեր Ստալինի
հրամանը։

Կարապետյանի բրիգադայում հաճախ
լինում էին Սովետական Միության Մարշալ
Վասիլևսկին, Ստալինգրադի ճակատի Ռազ-
մական Խորհրդի անդամ դեներալ-գնդապետ
Խրուշչևը, անձամբ օպերատիվ կերպով
օգնում և ղեկավարում, խորհուրդներ տալիս
նրան, խրախուսելով նաև կատարված դրա-
կան աշխատանքը։

1942 թվի նոյեմբերի վերջերքին ամեն
ինչ արդեն կազմ ու պատրաստ էր և մար-
տական պատրաստականության բերված։
Տանկային պանծալի անձնակազմերը, քա-
ջարի հրետանավորներն ու ականաձիգները,
մոտոհետևակայինները, անհամբեր սպա-
սում էին հարձակման հրամանին...

Եվ հրամանը տրվեց ժամանակին։ 1942
թվի նոյեմբերի 9-ին Կարապետյանի մոտո-

մեքենայացված բրիգադան Ստալինգրադի
ռազմաճակատի Ռազմական Խորհրդից ան-
միջական մարտական խնդիր ստացավ՝ ճեղ-
քել գերմանական զորքերի պաշտպանու-
թյունը Ցաղա լճի շրջանից Պլոտովիտայի
ուղղությամբ՝ Օբկոներևո կիսալայարանի,
Ջեդա գյուղի, Սովետական ստանիցայի
վրայով, շարժվելով ընդհանուր ուղղությամբ
դեպի Կալաչ:

Այդ հերոսամարտին նվիրված «Ստալին-
գրադ» կինոնկարը տպավորել է այն, թե ինչ-
պես սովետական ծանր ու արագընթաց
տանկերը, մեքենաների վրա ամրացված
հրետանին ու ականանետերը խորտակում
են գերմանական պաշտպանական ամրու-
թյունները, ջարդ ու փշուր անում լարափա-
կոցներն ու ԴՋՏՏ-ները և, մահ սփռելով
մեր մեծ Հայրենիքն ստրկացնելու եկած
հիտլերյան ավազակների շարքերում, ճա-
նապարհ հարթում սովետական փառապանծ
հետևակի համար:

Սովետական պանծալի զորազնգերի
շարքումն են Կարապետյանի բրիգադայի

տանկիստներն ու հրետանավորները, նրա
ականաձիգներն ու մոտոհետևակայիները,
որոնք իրենց կորպուսի ու բրիգադայի հա-
մար ստալինգրադյան հռչակ ու փառքնվա-
ճեցին պատերազմների պատմության մեջ
երբեիցե մղված պատմական այդ մեծագույն
ճակատամարտում:

Հրամանատարական իր № 50 տանկի
վրա նստած փոխգնդապետ Ա. Կարապե-
տյանը անմիջականորեն մասնակցում և օ-
պերատիվ կերպով ղեկավարում է իր խի-
զախների մղած վճռական մարտը: Մարտա-
շարքերում ընթանալու վճիռը բխում էր
մարտական բարդ իրադրությունից: Թշնա-
մու զորքերի խիտ կուտակվածության պայ-
մաններում մոտոհետևակի սրընթաց հար-
ձակումը պահանջում էր անհապաղ, ճիշտ
կողմնորոշում և բացառիկորեն օպերատիվ
ղեկավարություն: Անմիջականորեն մարտա-
շարքերի հետ շարժվող հրամանատարը մի-
այն կարող է ապահովել այդ: Մարտական
իրականությունը և դեպքերի զարգացման

Հետագա ընթացքը արդարացրին Կարապետյանի այդ վճիռը:

Բրիգադան շեշտակի հարվածով արդեն ճեղքել էր գերմանական պաշտպանությունը և առաջ էր սլանում, երբ Պլոտովիտայից արևելք նրա դեմ է դուրս գալիս ռումինական թագավորական հրետանային 1-ին գունդը և ռումինական հետևակի երկու գունդ:

Դա լուրջ ուժ էր: Դրան հարկավոր էր հակադրել և ուժ, և մանավանդ՝ ռազմական հնարամտություն ու խորամանկություն: Եվ Կարապետյանը դիմում է մանևրի: Նա իր ամբողջ հրետանին և ականանետերը դասավորում է կրակային դիրքերում. տանկային դեսանտով ցուցադրական հարձակում է սկսում հակառակորդի աջ թևից, իսկ բուն հարվածը հասցնում է նրա ձախ թևին՝ տանկային զնդի և մոտոհետևակի ուժերով: Միաժամանակ նա իր ռեզերվումն էր պահել մի գումարտակ և հետախուզիչ գումարտակը:

Կարապետյանի տանկերի ահռելի երթը

թշնամու վրա բավական եղավ, որպեսզի
ռումինական թագավորական հրետանային
առաջին գունդն ամբողջ կազմով անձնա-
տուր լինեի նրան: Դրանով բրիգադան մի-
անգամից դուրս եկավ հակառակորդի գերա-
կշիռ ուժերի թիկունքը:

Բրիգադայի հաջող գործողությունը հի-
ացմունքի առարկա էր դարձել բարձր հրա-
մանատարության շրջանում: 57-րդ բախա-
կի Ռազմական խորհրդի անդամ գեներալ-
մայոր խալզովը, որ անձամբ հետևում էր
գործողության ընթացքին, հրամայում է իր
համհարզին՝ գրի առնել բրիգադայի հրա-
մանատարի ազգանունը, իսկ քիչ անց ան-
ձամբ հայտնվելով Կարապետյանի կողքին,
հարց է տալիս նրան.

— Նո՛ւ, ինչ եք մտադիր անելու այժմ...

— Կարող եք կանգնել և տեսնել, թե
ինչ եմ անելու, — անվրդով և անելիքը վրճ-
ռած մարդու տոնով պատասխանում է փոխ-
գնդապետը:

Այդ ժամանակ նրա հրամանով բրիգա-
դայի ամբողջ հրետանին, տանկերն ու ակա-

նանետերը մի սարսափելի համադարկային կրակ բացին հակառակորդի դեմ: Համադարկային այդ ահռելի կրակն էլ վճռեց մարտի ելքը: Անսպասելի ուժի կրակային ակիքի մեջ ընկած, ահ ու սարսափ սլատած ռումինական հետևակի երկու գունդն էլ դերի հանձնվեցին իրենց հրամանատարների և շտաբների հետ միասին:

Այնուհետև Կարապետյանի մոտո-մեքենայացված բրիգադան սրընթաց շարունակում է հարձակումը: Օրկոներևոյի մոտ 70-րդ կիսակայարանի (разъезд) շրջանում դասավորվել էր գերմանական ուժեղացված մի գումարտակ, որը պաշտպանում էր ռազմամթերքի, պարենամթերքի և ռազմական գույքի պահեստները: Բրիգադան ընթացքից հասցրած շշմեցուցիչ հարվածով համարյա գլխովին ոչնչացրեց այդ գումարտակը և գրավեց գերմանական սպառազենքի, պարենամթերքի և գույքի պահեստները:

Այստեղից բրիգադայի հրամանատարը հետախուզություն է ուղարկում Զեդա գյուղը և, հետախուզության հետքերով առաջ

շարժվելով, նույնմբերի 20-ի երեկոյան ժամը 22.00-ին գրավում է Զեդա դյուղը: Նույնմբերի 21-ին բրիգադայի ստորաբաժանումներն արդեն դուրս են գալիս Վերխնե ու Նիժնի Ֆարիցինների և Սովետսկայա ստանիցայի ուղղությամբ և օրվա վերջին ադատագրում Սովետսկայան: Նույնմբերի 22-ի լուսաբացին բրիգադայի հետախույզները, որոնք շարժվում էին Կալաչի ուղղությամբ, անմիջական կապ են հաստատում Ստալինգրադի հյուսիսից հարձակվող Դոնի ռազմաճակատի զորքերի առաջավոր ջոկատների հետ: Այսպես Սովետսկայա ստանիցայի և Կալաչի միջև իրար հանդիպեցին հաղթական հարձակման տարերքն ապրող երկու ռազմաճակատների ռազմիկները, գրկախառնվեցին, համբուրվեցին:

Սրանով ավարտվում էր գերմանա-ֆաշիստական զորքերի Ստալինգրադյան խմբավորման շրջապատումը:

Բրիգադան նոր խնդիր է ստանում՝ հարձակումը շարունակել Լապիչևի ուղղությամբ, տիրել Լապիչևին, Լուկովսկայային,

Նեմկովսկայային, դուրս գալ Դոն գետի
բնագիծը, դրանով իսկ կտրելով իր շրջա-
պատված խմբավորմանը օգնության հաս-
նելու հակառակորդի մերձեցման ուղիները
(խճուղին, երկաթուղին)։

Հարձակողական մարտերով առաջ շարժ-
վելով, բրիգադան հաջողությամբ կատարում
է իր մարտական խնդիրը։ Միայն Հապիշե
քաղաքում բրիգադան հակառակորդից խլեց
հսկայական ռազմական ավար՝ գերմանա-
կան հրետանային բազան, 28 սարքին
տանկ, վեցփողանի վեց ականանետ, գրա-
վեց ռազմամթերքի ու պարենամթերքի տա-
նյակ պահեստներ, սպառազինություն ու
պարենամթերք բարձած երկաթուղային 12
էշելոն։ Բրիգադան միաժամանակ այստեղ
գերեվարում է գերմանական 400 զինվոր,
28 սպա, ազատագրելով նաև սովետական
ավելի քան 2000 ռազմագերի։

Ստալինգրադի համար — գերմանա-ֆա-
շիստական զավթիչների դեմ մղվող պայքա-
րի ճակատում հրամանատարության մար-
տական առաջադրանքներն օրինակելիորեն

կատարելու և այդ գործում ցուցաբերած արիության ու քաջության համար, ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի Նախագահության 1943 թվի փետրվարի 2-ի Հրամանագրով փոխգնդապետ Ասքանազ Կարապետյանը պարգևատրվում է Կարմիր Դրոշի շքանշանով, ապա՝ «Ստալինգրադի պաշտպանության համար» մեդալով: Նրա ղեկավարած բրիգադան վերակազմվում է գվարդիական 9-րդ մոտոմեքենայացված բրիգադայի՝ մոտոմեքենայական 4-րդ կորպուսի կազմում: Բրիգադային ու կորպուսին շնորհվում է Ստալինգրադյան անուն, իսկ նրանց պանծալի մարտիկներն ու հրամանատարներն արժանանում են գվարդիական բարձր կոչման: Այս ժամանակ էլ ՍՍՌ Միության Ժողովրդական Կոմիտեների Սովետի որոշմամբ գվարդիայի փոխգնդապետ Կարապետյանին շնորհվում է գվարդիայի գնդապետի զինվորական կոչում: Սակայն նա այդ մասին իմանում է վեց ամիս անց, երբ որպես զիվիզիայի հրամանատար նրան ներկայացրել էին զինվորական հերթական

կոշում շնորհելու... Նրան զարդարող համեստությունը, բոլոր ուժերով, ամբողջ հոգով բացառապես մարտական կյանքով կլանված լինելը, իրենց արտահայտությունն էին գտել և այստեղ:

Ստալինգրադում շրջապատված գերմանա-ֆաշիստական զորքերի բնաջնջման կամ գերեվարման համար մղվող ճակատամարտը մտավ նոր փուլի մեջ: Մինչ մեր զորքերը օրեց-օր ավելի ու ավելի էին սեղմում շրջապատման երկաթե օղակը գերմանական զորքերի շուրջ, հիտլերյան հրամանատարությունը նորանոր ռեզերվներ էր նետում Ստալինգրադի ուղղությամբ՝ իր զորքերին օգնություն հասցնելու նպատակով:

Այսպես գերմանական հրամանատարությունը Կոտլոնիկովոյի ուղղությամբ տանկա-մոտո-հետևակային ուժեղացված մի բանակ է նետում իր զորքերի շրջապատման օղակը ճեղքելու համար:

Դեկտեմբերյան դաժան սառնամանիքներին գվարդիայի զնդապետ Կարապետյանի բրիգադան շարժվում էր Կոտլոնիկովոյի

Ուղղությամբ՝ կատարելու հրամանատարու-
թյան մարտական նոր առաջադրանքը՝ դի-
մագրավել ու կասեցնել դեպի Ստալինգրադ
խցկվել փորձող հակառակորդի ուժերին:

Վերինն ու Նիժնին Կումսկինների շրջա-
նում բրիգադայի առաջավոր ստորաբաժա-
նումները հանդիպեցին հակառակորդին:
Հիտլերականները տեսնելով, որ ուժերի գե-
րակշռությունն իրենց կողմն է, փորձում են
ծուղակ սարքել մեր ստորաբաժանումների
համար: Նրանք թույլ են տալիս, որպեսզի
մերոնք խրվեն նրանց դասավորության մեջ
և աշխուհետե հարվածելով աջ ու ձախ թևե-
րից, շրջապատման սպառնալիքի տակ են
դնում մեր ստորաբաժանումները:

Կարապետյանը, սակայն, հմուտ հրա-
մանատարի իր հոտառությամբ՝ ժամանա-
կին կռահեց հիտլերականների մտադրու-
թյունը և, փոխգործակցելով ագրեզանա-
կան ժողովրդի քաջարի զավակ, Սովետա-
կան Միության Հերոս Ասլանովի ստորաբա-
ժանումների հետ, ոչ միայն հաղթահարում
է գերմանացիների ծուղակը, որ մասամբ

Հաջողվեւ էր նրանց, այլև հիտլերականնե-
րին ետ է շարտում դեպի Կոտլոնիկովո և
տիրում տասնյակ բնակավայրերի: Այնուհե-
տև, զարգացնելով հաջող հարձակումը, նա
գերմանական զավթիչներից ազատագրում է
Կոտլոնիկովոն, Զիմովնիկին, Մարտինով-
կան, Վեսյոլին և Ռոստովի ու Նովո-Չեր-
կասսկի արանքով դուրս գալիս Մատվեև-
Կուրգան՝ Միուս գետի բնագիծը:

Հետևակի մարտական կանոնագրքի հա-
մաձայն հրամանատարը զորքի մարտակար-
գում գրավում է իր համապատասխան տե-
ղը: Սակայն մարտական իրադրությունը եր-
բեմն հարկադրում է շեղվել կանոնագրքա-
յին այդ պահանջներից: Կարապետյանի
հանձնակատար, շքանշանակիր ավագ Գրի-
շա Արխիմենկոն, որ Ստալինգրադի ճակա-
տամարտի օրերից իր բախտը սերտորեն
կապել է գեներալի հետ, բաժանելով նրա
հետ մարտական կյանքի դառնություններն
ու ուրախությունները, Վերխնե Կուլմսկիի
շրջանում մղված մարտերից հիշում է մի
հետաքրքիր էպիզոդ: Այս էպիզոդում կանո-

նապրքային պահանջներինց որոշ շեղում կա,
բայց այն խոսում է Կարապետյանի օգ-
տին:

Վերխնե Կումսկիի շրջանում բրիգադա-
յի ավանգարդը բախվում է գերմանական
25 տանկերի շարասյունին: Երթի ընթացքին
հետևող բրիգադայի հրամանատարն այդ
պահին իր «էմկայի» վրա երևում է ավան-
գարդի շրջանում: Այդ մասին անմիջապես
զեկուցում են նրան:

Կարապետյանը կտրուկ հրամաններ է
տալիս անհապաղ բացազատվելու, դիրքեր
գրավելու և տանկային գրոհը ետ մղելու
մասին: Իսկ ինքն անցնում է հակառակա-
յին հրանդթի մոտ և, որպես նշանառու աշ-
խատելով, սկսում է կրակ վարել գերմանա-
կան տանկերի դեմ: Բրիգադայի ավանգար-
դի վճռական գործողությունների և Կարա-
պետյանի անձամբ վարած հրետանային
կրակի շնորհիվ, գերմանական 10 տանկ
ջարդվում ու շարքից դուրս է բերվում, իսկ
մնացածները փախուստի են դիմում:

— Բատկոն լավ հրաձիգ է և դիպուկ

հրետանավոր, — եզրափակում է Գրիշան իր պատմությունը:

Միուս գետի բնագծում գերմանացիները կառչել էին վաղօրոք պատրաստած պաշտպանական դիրքերին: Դաժան մարտեր ըսկրսվեցին այդ բնագծից նրանց դեն շարտելու համար: Նվ մինչև Կարապետյանն արյունալի մարտերում արյունաքամ էր անում թշնամուն, կրծում նրա պաշտպանությունը, 1943 թվի մայիսի 12-ին Հարավային ռազմաճակատի հրամանատար, բանակի գեներալ, այժմ Սովետական Միության Մարշալ Տուբուսինի հրամանով նշանակվում է № հետևակային դիվիզիայի հրամանատարի տեղակալ շարային գծով:

Դիվիզիայում շուրթից շուրթ անցավ Կարապետյանի անունը: Անմիջապես վերհիշեցին, ճանաչեցին Ստալինգրադյան, Գվարդիական այն բրիգադայի հրամանատարին, որը հաղթական հարձակման օրերին Նիժնայա Չիրսկայա բնակավայրի մոտ մարտական օգնության ձեռք էր մեկնել իրենց թիկունքներից կտրված դիվիզիայի

ստորաբաժանումներին, նրանց ապահովելու և ռազմամթերքով ու պարենամթերքով:

Այլ պայմաններում դուցե մոռացման դատապարտված այս փաստը մի առիթ դարձավ, որպեսզի նա միանգամից ժողովրդականանա դիվիզիայում: Իսկ հետագա ճակատամարտերում նրա ցուցաբերած հրամանատարական հմտությունը, անձնական քաջությունը և խստապահանջությանը զուգորդված զգայուն, արձագանքող ընկերականությունը նրան շուտով դարձրին մարտիկների ու հրամանատարների սիրելին, պաշտելին:

Կարապետյանի պես ռազմական գործին գիտակ ու քաջարի հրամանատարի հայտնելին այստեղ հաճախ վճռում էր ամենաբարդ ու ծանր մարտերի ելքը: Որպես միավորման հրամանատարի տեղակալ, նա մըշտապես լինելով ստորաբաժանումներում, մի տեսակ հրամանատարական կենդանի կետ էր կարծես նրանց համար: Եվ երբ նա հրամանատարական կետումն էր, իսկ համարյա անփոփոխ կերպով նա էր այնտեղ

լինում, եթե ստորաբաժանումներում չէր
գտնվում, ապա բոլորը ձգտում էին լսել
նրա խորհուրդը, իմանալ նրա կարծիքը,
խորհրդակցել նրա հետ, ստանալ նրա հրա-
մանը:

Կարճ ժամանակամիջոցում Կարապե-
տյանը ծանոթանում է դիվիզիայի հրամա-
նատարական ու քաղաքական կազմի հետ,
նրա մարտունակությանը և անհապաղ ձեռնա-
մուխ լինում Միուսի հատվածում ստեղծ-
ված իրադրության պայմաններում դիվիզի-
այի մարտական խնդրի կատարմանը:

Հարկավոր էր ստորաբաժանումները նա-
խապատրաստել գերմանական երկարատև
պաշտպանության ճեղքմանը: Դիվիզիայի
հատվածում Միուս գետի ափը դիք էր և
ապառաժոթ: Հսկայական ինժեներական
աշխատանք է ծավալվում ափը հարթելու,
գետանցների պատրաստելու համար: Պատ-
րաստվել էին նաև լրացուցիչ գետանցներ,
պոնտոններ, որոնք սակայն պահվում էին
հարձակման համար:

Այս բոլորին զուգընթաց Կարապետյանն

ամբողջական կլանված էր ճեղքման համար անձնակազմն ուսուցանելու գործով: Զորամասի թիկունքում ստեղծված համապատասխան վարժադաշտի վրա գումարտակներն օրնիրուն վարժություններ էին կատարում Կարապետյանի անմիջական ղեկավարությամբ: Առջևի եզրում սակրավորները գիշերվա խավարով ծածկված՝ հակառակորդին մոտենալու պոռնգներ էին փորում, հարձակման ժամանակ այնտեղից դրոհային թռիչք կատարելու համար, իսկ հետախույզներն ամեն օր լրացուցիչ «լեզուներ» էին ճարում, բացահայտում ու ճշտում հակառակորդի ուժերի ու կրակային սիստեմի մասին տվյալները: Հրետանավորները կոնկրետ խնդիրներ էին ստանում թշնամու կրակակետերը ոչնչացնելու վերաբերյալ:

Հարձակման նախօրյակին մայրը Երեմենկոյի գումարտակը ավելատրված կրակային միջոցներով ուժային հետախույզության անցավ կամ այլ կերպ ասած՝ հետախույզութուն սկսեց մարտով: Այդ մարտի շնորհիվ գումարտակին հաջողվեց համարյա

բոլոր ուղղություններում գետանցներ ըս-
տեղծել Միուսի վրա, բացի դրանից, գերի
վերցվեց նաև գերմանական 18 զինվոր և
սպա:

1943 թվի հուլիսի 17-ին հրետանային
երկօրյա նախապատրաստությունից հետո՝
Նրեմենկոյի գումարտակի՝ Միուսի աջ ափին
գրաված պլացդարմի ուղղությամբ հարձակ-
ման է անցնում նաև հաջորդ գումարտակը,
ընդլայնելով գերմանական պաշտպանու-
թյան մեջ առաջացված ճեղքվածքը: Այնու-
հետև Կարապետյանն այդ ճեղքվածքի մեջ
նետում է գնդապետ Պերեդրիենկոյի գունդը
և, զարգացնելով հաջողութունը, հարձակ-
ման առաջին օրն իսկ խորանում է 15-16
կիլոմետր՝ հասնում մինչև Սավուր—Մոգի-
լա—Ստեպանովկա գյուղի շրջանը:

Այսպիսով դիվիզիան պատվով կատա-
րեց Միուս գետի արևմտյան ափին պլաց-
դարմ գրավելու և ընդլայնելու մարտական
խնդիրը:

Գերմանացիները չէին կարող հաշտվել
այդ դրության հետ: Սավուր Մոգիլան գեր-

մանական պաշտպանության առավել ամ-
րացված շրջանն էր: Եվ նրանք այստեղից
հաճախակի գրոհների և հակագրոհների էին
անցնում մեր հետևակի դեմ, ըստորում
օգտագործելով մեծաքանակ հրետանի և
տանկեր:

Մի անգամ Ստեպանովկա գյուղի շրջա-
նում գերմանացիները տանկեր նետեցին
դիվիզիայի ստորաբաժանումների դեմ: Մի
հատվածում նեղելով մերոնց, հիտլերական-
ները դուրս եկան Կարապետյանի հրամա-
նատարական կետի շրջանը: Նրանք 150—
200 մետրից կրակում էին ուղղակի հրա-
մանատարական կետի վրա: Ժամապահ եր-
կու կարմիրբանակայինները զոհվեցին, ան-
հետ կորչելով թշնամու արկի պայթման
հարվածային ուժից: Կարապետյանի աչքե-
րը ծածկում էր հրետանային ու ականանե-
տային կատաղի կրակի ծխածաղկույթը,
սահմանափակելով մարտադաշտը դիտելու,
մարտավարելու հնարավորությունը: Այնպի-
սի իրադրություն ստեղծվեց, որ միայն
հրամանատարի անձնական քաջության շնոր-
հի-

նակը կարող էր վճռական բեկում առաջաց-
նել: Կարապետյանը, շնայած մարտակոն-
քներենների թախանձանքին, հրամանատա-
րական կետումն էր մինչև վերջ և շարունա-
կում էր ղեկավարել մարտը: Նա կոնկրետ
խնդիրներ էր տալիս իր հրետանավորներին
ու ականաձիգներին և, անձամբ հետևակի
գլուխն անցնելով, ետ մղում հիտլերական-
ներին իրենց ելման բնագծերը, ամուր
կանգնելով պաշտպանական սեփական դիր-
քերում:

Բանակի և ռազմաճակատի շտաբում
անհավատալի էր թվում հակառակորդի գե-
րակշիռ ուժերի ճնշումը դիմագրավելու այս
դեպքը: Պատահական չէր, որ նրանք հա-
տուկ սուրհանդակ էին ուղարկել տեղում
պարզելու իրադրությունը:

Կրկնակի շքանշանակիր մայոր Տրոֆիմ
Տրոֆիմովիչ Երեմենկոն, Կարապետյանի
արդեն հիշատակված գումարտակներից մե-
կի հրամանատարը՝ իր հիշողություններում
հետևյալն է պատմում այդ մարտի մա-
սին,

— Մենք բոլորս ապշել էինք գնդապետին տեսնելով մարտի ամենավտանգավոր հատվածում, այնտեղ, ուր հաճախ վաշտի հրամանատարն անգամ չի լինում: Ոմանց թվում էր, թե դա հետևանք է այն բանի, որ գուցե շտաբում քիչ են սիրում նրան... Իրականում այդ բխում էր ստեղծված ծանր իրադրությունից, ընկեր Ստալինի հրամանը, սովետական ժողովրդի պատգամն ամեն դեպ, սեփական արյան գնով կատարելու, մեր դիրքերը պաշտպանելու, թշնամուն ջախջախելու խնդրից: Մենք, որ ականատես էինք մեր գնդապետի այդ անձնագոհ քաջագործությանը, օրեց-օր ավելի ու ավելի էինք հարգում ու սիրում նրան: Ես ուկրաինացի եմ և ակամայից գնդապետին անվանում էի «մեր Բատկոն», երբ առիթ էր լինում նրա մասին խոսել մարտիկների շրջանում: Եվ իրավամբ, այժմ բոլորը նրան անվանում են «մեր Բատկոն»: Բավական է ասել, որ հրամանը բխում է Բատկոյից, որպեսզի այն անշեղորեն կատարեն բոլորը:

Սավուր—Մոգիլա—Ստեպանովկա հատ-

վածում դիվիզիան ամուր պահում էր իր
դիրքերը, երբ օգոստոսի սկզբներին, նոր
հրամանի համաձայն, անցնում է պաշտպա-
նական նոր բնագիծ՝ Խոնովկա բնակավայրի
հատվածը, այստեղից էլ հենց նախապատ-
րանտելու գերմանական պաշտպանության
ձեռքումը Վորոշիլովսկի տակ — Դոնբասում:

ԴՈՆԲԱՍԻ ՀԱՄԱՐ ՄՂՎԱԾ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏՈՒՄ

Գերմանական հրամանատարությունը
Դոնբասին — Սովետական Միության Հա-
րավի ածխա-մետաղուրդիական այդ բազա-
լին, տալիս էր բացառիկ կարևոր նշանա-
կություն: Կարմիր Բանակի հարձակվող զո-
րամասերին կասեցնելու համար այստեղ
ստեղծվել էր երկարատև պաշտպանության
ամրությունների մի ամբողջ սխտեմ՝ ԴՕՏ-
երի, ԴԶՕՏ-ների, տեղանքին գերիշխող
դիրքերի հենակետային կառուցվածքներով:

Ստալինգրադյան ճակատամարտի բովանդակուն անցած, Հայրենական պատերազմի հարուստ փորձը կուտակած մարտիկների և հրամանատարների համար, սակայն, անհաղթահարելի ամրոցներ չկային: Միուս գետի բնագծում գերմանական պաշտպանությունը կրծելու և ընկճելու մեջ վարպետացած Կարապետյանի ստորաբաժանումները Վորոշիլովսկի տակ իրենց նոր բնագծում պաշտպանական ակտիվ մարտերում հյուժում էին թշնամուն: Դրան զուգընթաց նրանք կատարելագործում էին իրենց մարտական պատրաստականությունը, սովորում վարպետորեն գրոհել գերմանական պաշտպանության հենակետերը:

Կարապետյանը նախապատրաստվում էր գրոհելու Վորոշիլովսկի շախտի մոտ 207,5 ամրացված բարձունքը: Հետախուզության տվյալների հիման վրա, նրա անմիջական ղեկավարությամբ դիվիզիայի թիկունքում սարքավորվել էր նույնանման մի բարձունք: Մայրոք Երեմենկոյի գումարտակը վեց օր անընդհատ վարժություններ էր կատարում

«Հակառակորդից» այդ բարձունքը «խլելի»
համար, քանի որ մի քանի գրոհներ անցել
էին անհաջող:

Մայրը Երեմենկոյի գումարտակին վի-
ճակվեց գրոհել այդ բարձունքը ուժային
հետախուզության առաջադրանքով: Վարժու-
թյուններն ու օպերատիվ ղեկավարությունն
անմիջապես տվին իրենց արդյունքը: Ուժա-
յին հետախուզության դուրս եկած գումար-
տակն առաջին օրն իսկ գրոհով, համարյա
առանց կորստի, գրավեց ամրացված այդ
բարձունքը, Իլերի գյուղի շրջանում վեց
կիլոմետր խրվելով գերմանական պաշտպա-
նության խորքը: Դա միանգամից խախտեց
Հակառակորդի պաշտպանությունն սիստեմը,
քայքայելով նրա կրակային վերահսկողու-
թյան ամբողջականությունը:

Բարձր հրամանատարությունը հաշվի էր
առնում այդ հանգամանքը և գումարտակի,
ապա գնդերի առաջացրած ճեղքվածքի մեջ
նետեց ևս երկու դիվիզիա: Դրանով մի
բարձունքի համար մղված մասնակի մար-
տը կամ, ինչպես ասում են ռազմական

լեզվով, տեղական նշանակություն ունեցող մարտը, վեր ածվեց Հարաձային ամբողջ ռազմաճակատի հարձակման, որը և ավարտվեց Սովետական Դոնբասի ազատագրմամբ գերմանական զավթիչներից:

Ուժային հետախուզությանը հաջորդող հարձակման առաջին օրն իսկ, 1943 թվի սեպտեմբերի 2-ին, դիվիզիան արդեն ազատագրում է Դոնբասի տասնյակ խոշոր բնակավայրեր և Վորոշիլովսկ, Փարիզի Կոմունա, Չերժինսկ քաղաքները:

Անօրինակ էր Կարապետյանի ճարտիկների հարձակողական ավյունը: Ոչ հոգնածությունը, ոչ վիրավորվելը, առիթ չէին որևէ կերպ հեռանալու մարտի դաշտից՝ թշնամուն հասցվող վրիժառու, վճռական հարվածների այս պահին:

Գերմանական ատելի զավթիչների դեմ կիզող ատելությամբ լցված, սովետական ռազմիկների վրիժառությունն է՛լ ավելի բորբոքվեց, երբ նրանք Չերժինսկում ականատես եղան հիտլերյան մարդակերների կատարած գազանություններին: Հիտլերա-

կաններն այստեղ սեպտեմբերի 2-ին գետ-
տապոյի շենքի բակն էին հավաքել սովե-
տական հարյուրավոր խաղաղ բնակիչների,
նրանց հարկադրել էին փորել մի հսկայա-
կան փոս: Այնուհետև հավաքվածների վրա
բենզին էին ցանել, ողջ-ողջ այրել ու թաղել
այդ փոսում:

Կարմիր Բանակի աղատարար զորամա-
սերի գալստով, աղատագրված մարդիկ նո-
րից փորում, գտնում, ճանաչում են տան-
ջամահ արված իրենց հարազատներին:

Կիսածխացած դիակների մեջ է Վորո-
շիլովի անվան գործարանի շքանշանակիր
մեքենավարի կին. Եվգրաֆիա Վասիլենա-
խարիտոնովան, հին բոլշևիկ, 60-ամյա ծե-
րունի Իվան Պետրովիչ Կովալյովը, Գոլովի-
նովկա գյուղի պահակ, 70-ամյա ծերունի
Վլաս Ֆադեևիչ Կոռնիենկոն, Վսրոշիլովի
անվան գործարանի բանվորուհիներ-կոմի-
րիտուհիներ՝ Նատաշա Իդնատիևան ու Եվ-
դոկիա Վալտշինան և այսպես ավելի քան
80 դիակ:

Մասսայական միտինգ է աղատագրված

քաղաքում: Քաղաքային հրապարակը լցրել է սովետական ազատագրված քաղաքացիների 3000-անոց բազմութիւնը: Նրանք իրենց խորին շնորհակալութիւնն են հայտնում ազատարար Կարմիր Բանակին, մեծ զորավար ընկեր Ստալինին:

Այստեղ է նաև Կարապետյանը: Նրա սիրտը լցրել է հաղթող ռազմիկ-հրամանատարի հպարտութեան անարատ զգացումը: Բայց այդ զգացումն ալեկոծում է այրող վրեժը գերմանական մարդագայլերի դեմ: Մինչ այդ մարտերի, բոլորն առօրյայում թաղված, կարծես մոռացված կայծերը բորբոքվեցին նաև նրա սրտում: Ժողովրդի հետ այս հուզիչ հանդիպումը նորոգեց նրա սեփական անձնական վշտերը: Չէ՞ որ այդ նույն գերման իմպերիալիստների ու նրանց պնակալեզների — դաշնականների ազգադավ քաղաքականութեան զոհ գնացին նրա հարազատները: Ապա սիրելի Բելան: Նրա միակ դուստրն ու դուրգուրանքի առարկան: Չէ՞ որ նորաբաց կոկոնը խամրեց այդ նույն հրեշների սկսած պատերազմի արհաւիր-

քում, զոհ գնալով Բրեստից — ճակատամերձ
գոտուց էլակուացման դժվարություններին
ու զրկանքներին:

Մարտիկները խոնարհում են իրենց գը-
լուխները սովետական անմեղ մարդկանց —
ծերունիների, կանանց, ջահել աղջիկների
դիակների առաջ և անողոք վրեժի երդում
են տալիս: Նա ևս իր մարտիկների հետ
միասին, եղբայրական թարմ գերեզմանի
առջև երդում է տալիս կատարել սովետա-
կան մեծ ժողովրդի, հայ ժողովրդի նակազը՝
մինչև վերջին օկուպանտը քշել Սովետական
Երկրի սահմաններից:

Սակայն թշնամին կատաղորեն կառչում
էր Դոնբասին: Պաշտպանական միջակա
բնագծերում նա փորձում էր կասեցնել մեր
զորքերի հաղթական առաջխաղացումը: Այս-
տեղ ևս Կարապետյանը հանդես բերեց
մարտավարման իր հմտությունը: Մեզ ար-
դեն ծանոթ Ն. զնդի հրամանատար, զնդա-
պետ Պերեդրիենկոն իր հուշերում պատմում
է հետևյալ հետաքրքիր ու բնորոշ էպիզո-
դը:

«Օրեխովոյի դեպքը», — այսպես ենք մենք այժմ վերհիշում այն: Դժվարին մոմենտ էր, որ իմ զորամասի համար ստեղծվեց Դոնբասում մեր զորքերի հարձակման օրերին:

Օրեխովո խոշոր բնակավայրի շրջանում իմ զորամասի մարտական խնդիրն էր գրավել շրջանային կենտրոն Նովո-Իվանովկան: Իմ ձախ հարևաններն էին մեր դիվիզիայի № գունդը և № դիվիզիայի զորամասերը: Վերջիններս շեղվելով իրենց մարշրուտից, մեզ հետ միասին մտան Օրեխովո բնակավայրը: Պարզվեց, որ հակառակորդը թողել-քաշվել էր Օրեխովոյից: Այս հանգամանքը մեր մեջ կասկած առաջ բերեց թշնամու խորամանկ մտադրության մասին: Փաստորեն նա Օրեխովոն թողել էր մեր զորամասերի համար ծուղակ սարքելու նպատակով:

Իրադրությունը պարզելուց հետո, հարևան դիվիզիայի գնդերից մեկը իր նախնական մարշրուտը շարունակելու համար պետք է շարժվեր խիստ դեպի հարավ կամ

Հարավ-արևելք, իսկ մենք շարունակում էինք առաջ շարժվել խիստ դեպի արևմուտք։ Մեծահասակներն ամրացել էին Օրեխովոյից հարավ գտնվող Դաշա գյուղում։ Այստեղից էլ տանկերի ու մոտոհետևակի ուժերով, հրետանային կարճատև նախապատրաստությանից հետո, նրանք հակադրոհի անցան հարևան դիվիզիայի զորամասերի դեմ և նրանց ետ մղեցին մեր թիկունքը։ Ես հարկադրված էի իմ զորամասը շրջել դեպի արևելք և բռնել շրջանակի պաշտպանություն։ Այդպես էլ արեցի։ Մեր հրետանու ճնշման տակ հակառակորդը նորից թողեց Օրեխովոն և ծածկվեց հորիզոնում։ Բարդ իրադրություն էր։ Պարզ չէին ոչ հակառակորդի ուժերը, ոչ նրա դասավորությունը։ Փաստն այն էր, որ նա գործում էր իմ թիկունքում՝ ձախ թևից։ Այդ բոլորին ավելացավ և այն, որ կապ չկար դիվիզիայի շտաբի հետ։

Գիշերվա ժամը 12-ն է։ Գնդի շտաբայիններս քննարկում ենք ստեղծված իրադրությունը։ Մեզ սպառնում է ստույգ շրջապատման վտանգը։ Եվ ահա, որտեղից որ-

տեղ երևաց Կարապետյանը: Բոլորը միան-
գամից աշխուժացան: «Նրա հետ չես կոր-
չի», — ասում էին տղաները: Իվ իրոք Կա-
րապետյանը կողմնորոշեց բոլորիս: Նա
խնդիր տվեց հարձակվել Նովո-Պավլովկայի
վրա՝ միաժամանակ աջակցելով հարևան
գնդին: Այդ որոշումը բխում էր նրանից, որ
մենք այդպիսով միանում էինք մեր հիմնա-
կան ուժերին, չեզոքացնում շրջապատման
վտանգը և հնարավորություն ձեռք բերում
շարունակելու ընդհանուր հարձակումը:

Այսպես էր Կարապետյանը մեզ օգնում
մարտի դժվարին ու բարդ մոմենտներին,
երևալով այնտեղ և այն ժամանակ, երբ ծղի
ու ջրի պես զգում էին նրա կարիքը: Հրա-
մանատարի նրա հատկանշական գիծն այն
է, որ նա ոչ միայն հրամայում է, այլև
պարզաբանում, ցույց տալիս ու սովորեց-
նում, թե ինչպես կատարել առաջադրված
մարտական խնդիրը: Նրա հայտնվելը նման
բարդ պայմաններում ուներ և բարոյական
նշանակություն՝ բոլորին ոգի ներշնչելու ի-
մաստով, և հայտնի «ճնշում էր վերևից»,

Ճնշում առանց ճնշման, եթե կարելի է այսպես արտահայտվել, որն ապահովում էր մեր մարտական հաջողությունը»:

Այս շրջանի մարտերից մարտական ընկերները հիշում են Տարասովկայի համար մղված մարտը:

Տարասովկան գերմանական պաշտպանության կարևոր հենակետն էր Չապլինո հանգուցակայարանի մատուցներում: Մեր հետախուզության տվյալներով, շուրջ 500 տուն ունեցող այս ստանիցայում գերմանացիները կենտրոնացրել էին զգալի ուժեր՝ մոտ 20 տանկ, 10 զրահամեքենա, 8 հրանոթ և մոտ 100 ավտոմեքենա՝ մոտոհետևակով: Հրետանային կարճատև նախապատրաստությունից հետո գնդապետ Պերեդրիենկոյի գունդը հարձակման անցավ Տարասովկայի վրա: Գումարտականերից մեկը հակառակորդին կաշկանդում էր ճակատից, իսկ մյուս երկու գումարտակաները աջ ու ձախից թևանցելու էին հակառակորդին՝ փոխգործակցելով աջից հարևան մայոր Երեմենկոյի գումարտակի հետ:

Սակայն թշնամին իր մասսայական տեղա-
տարափ կրակով գետնին սեղմեց Երեմենկո-
յի գումարտակին, զրկելով նրան հարձակ-
ման հաջողությանը նպաստելու հնարավոր-
ությունից։ Մյուս կողմից Երեմենկոյի գու-
մարտակի անգործության մատնվելուց օգտ-
վելով, հակառակորդն իր կրակի ամբողջ ու-
ժը փոխադրում էր Պերեդրիենկոյի գնդի աջ
թևի ու կենտրոնի վրա։ Եվ, չնայած նրան,
որ Պերեդրիենկոյի ձախթեյան գումարտակն
իր ձախ թևով արդեն ներխուժել էր Տարա-
սովկա, հարկադրված էր ետ քաշվել՝ յուրա-
յիններից աջակցություն չգտնելու, հակա-
ռակորդի կատաղի դիմադրությունը ճնշելու
հնարավորություն չունենալու պատճառով։

Հրամանատարական դիտակետից մար-
տի ընթացքին հետևող Կարապետյանը չէր
կարող հանդուրժել նման դրություն։ Որպես
բանխմաց հրամանատար, նա քաջ հասկա-
նում էր, որ Երեմենկոյի գումարտակի
փաստական անգործությունը ձախողում է
մարտական խնդրի կատարումը, խախտելով
հարձակման տակտիկական ամբողջականու-

Թյունը, Հարկավոր էր, ինչ գնով ուզում է լինի գումարտակը դուրս բերել թշնամու կրակի տակից և վճռական մարտի նետել նրան։ Դա կփրկեր և՛ գումարտակին, և՛ ամբողջ զորամասին։ Կարապետյանն անտատան ինքն է վճռում կատարել այդ խնդիրը։

Մայրը Երեմենկոյի զարմանքը չափ ու սահման չուներ, երբ թշնամու տեղատարափ կրակի տակ արագընթաց քշելով իր ձին, գումարտակի մարտակարգերում հայտնվեց Կարապետյանը։

— Հը՛, ի՛նչ եք պառկել այստեղ, պառկելով շենք հաղթի թշնամուն, — հանդիմանական տոնով նա դիմեց Երեմենկոյին։

Մարտակարգի շղթայով բերնե-բերան անցավ «Բատկոյի» երևալու լուրը։ Բոլորն զգաստացան, նոր ոգի առան, կայտառացան։ Քիչ անց նրանք իրար էին փոխանցում «Բատկոյի» հրամանը՝ կարմիր հրթիռի ազդանշանով միասամուռ գրոհի ելնել, մասսայական կրակ վարելով հրացաններից, ավտոմատներից, դնդացիրներից։

— Պառկելը մահ է հարձակվողի համար, զգուշացնում է «Բատկոն», — կրկնում էին բոլորը:

Մինչ կարմիր հրթիռը իր կորագիծն էր գծում երկնակամարում, «Իմ ետևից, հանուն Ստալինի, հանուն Հայրենիքի», — գոչելով, մարտակարգի առջևից երևաց Կարապետյանը:

Մարտիկները մի մարդու պես գրոհին ետվեցին թշնամու վրա, արճիճի կարկուտ տեղալով նրա գլխին:

Այսպես վերցվեց Տարասովկան: Դիվիզիան աչատեղ վերցրեց հսկայական ռազմական ավար և գերիներ:

Հարձակման սրընթացությունն աուստովելու համար Կարապետյանը կազմակերպել էր հրետանիով և կրակային այլ միջոցներով ուժեղացված հետապնդող շարժուն ջոկատներ, որոնք մշտապես իրենց խորտակիչ հարվածի տակ էին վերցնում նահանջելով ջախջախումից խուսափել ձգող թշնամուն: Հետապնդող շարժուն ջոկատների հետքերով օր ու գիշեր մերթ մարտիրով,

մերթ անկաշկանդ առաջ էր ընթանում հետեակը, օրական կտրելով 40—60 կիլոմետր ճանապարհ:

Հետապնդելով թշնամուն, դիվիզիայի զորամասերը Տարասովկայից հասան մինչև Չապլինո: Այստեղ դերմանացիներն ունեին ուժեղ պաշտպանություն, «Ֆերդինանտ» ինքնադնաց հրանոթներ, զրահագնացք և ավտոմատային այլ զենք: Նրանք հատկապես ուժեղ կրակի տակ էին պահում Չապլինոյի մերձակա մատույցներում գտնվող ջրային բնագիծը, որն անցնելուն պես մեր զորքերը անկման անմիջական վտանգի տակ կդնեին Չապլինոն:

Հակառակորդի հրետանա-ականանկողին ու գնդացրային ուժեղ կրակի տակ Կարապետյանն անմիջականորեն ղեկավարում էր ստորաբաժանումների գետնացումը, երբ մոտիկ պայթած հրետանային արկի բեկորից վիրավորվեց գլխից՝ աջ աչքի հոնքի վերնամասից: Ուշագիր աչքը այժմ էլ կնկատի Հերոսի վերքերի սպին:

Բողոդուխովոյի նշանավոր մարտից հե-

տո, ուր վիրավորվել էր նա աջ ազդրից, սա նրա երկրորդ ծանր վերքն էր: Բայց նա երբեք չէր լքել մարտի դաշտը և այս անգամ էլ դաշտային վիրահատությունից հետո՝ գլուխն ու աչքը վիրակապած, նա շարունակեց ղեկավարել ստորաբաժանումները:

Մարտիկներն ու հրամանատարները պարծանքով ու հպարտությամբ էին խոսում գնդապետի այդ քաջարի վարմունքի մասին: Նրա օրինակը ոգևորում էր բոլորին: Նրա վրեժը լուծելու վճռականությամբ մարտի էին գնում նրանք՝ ատելի թշնամու դեմ: Գետն առաջինն անցան մայոր Երեմենկոյի առաջապահ գումարտակի մարտիկները, հրթից էլ գրոհի նետվեցին Չապլինոյում ծրվարած թշնամու վրա՝ սիրելի «Բատկոյի» վրեժը սրտնեւում: Վեցժամյա կատաղի գոտեմարտից հետո Չապլինոն վերցվեց:

Զախչախված թշնամին Չապլինոյում թողեց ինքնագնաց 4 «Ֆերդինանտ» հրանոթ, զրահագնացքը, հացահատիկ ու դեղորայք բարձած մի մեծ էշելոն և այլն:

Այսպես դիվիզիան իր հարձակման ճա-

նապարհին կոտրելով թշնամու դիմադրութ-
յունը և ընկճելով նրա պաշտպանության
միջակա բնագծերը, հաղթական մարտերում
կենդանի ուժի և տեխնիկայի մեծ կորուստ-
ներ պատճառելով նրան, ազատագրեց Ռո-
պովկան, Կրասնոարմեյսկոյեն, Տարասով-
կան, Գրիգորևկան, երկաթուղային խոշոր
կայարան Տեմուրինոն, Պրասյանայան, խո-
շոր հանգուցակայարան Չապլինոն, Պոկ-
րովսկոյեն, Գուլյայ Պոլեն, Օրեխովոն, Բու-
շոյ Տոկմակը, տասնյակ այլ բնակավայրեր
և իջավ դեպի հարավ Մոլոչնոյե գետի բը-
նագիծը՝ Մելիտոպոլի տակ:

Դոնբասի համար մղած մարտերում դի-
վիզիայի ստորաբաժանումները ոչնչացրին
թշնամու 20 հրանոթ, մեկ տանկետկա, ա-
վելի քան 60 ծանր ու թեթև գնդացիր, 4 ա-
կանանետ, 4 տրակտոր, 1 շոգեքարշ, եր-
կաթուղային 37 պլատֆորմ ու 10 վագոն, 2
պահեստ ռազմամթերքով և շատ այլ սպա-
ռազինություն — հրացաններ, ավտոմատ-
ներ, ավտոմեքենաներ, մոտոցիկլետ, սայ-
լեր: Ստորաբաժանումներն իրենց մարտա-

կան հաշվում նշում են գերմանական ավելի քան 1000 զինվոր և սպա սպանված և մոտ 100 զինվոր և սպա գերի: Վերցված ռազմական ավարի մեջ է 6 թնդանոթ, 5 տանկ, 1 ականանետ, տասնյակ ծանր ու թեթև գնդացիներ, հրացան և ավտոմատ:

Դոնբասի համար մղված ճակատամարտում հրամանատարության մարտական առաջադրանքներն օրինակելիորեն կատարելու և ցուցաբերած խիզախության ու արիության համար դիվիզիայի մարտիկներից ու հրամանատարներից ավելի քան 600 հոգի արժանացան կառավարական բարձր պարգևների:

ՄԵԼԻՏՈՊՈԼԻՅԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Դոնբասը կորցնելուց հետո գերմանական հրամանատարության ավանտյուրիստական սկսեց բացառիկ տեղ գրավել Մելիտոպոլյան պլացդարմը: Հիտլերյան վայ-ռազմագետները Մելիտոպոլյան պլացդարմից հենց մտադիր էին հասցնել իրենց

հարվածը՝ մեր Հարավային ռազմաճակատի զորքերի թիկունքը դուրս գալու և առնվազն կորցրածը ետ վերադարձնելու նպատակով։ Մանավանդ որ սովետա-գերմանական ռազմաճակատի հենց այս հատվածում գերմանական դիրքերն առավել առաջ էին ձգված դեպի արևելք։

Մյուս կողմից վախ կրելով Դնեպրի բռնագծում հուսալի ամրությունների ստեղծելուց, գերմանական հրամանատարությունը կատաղորեն կառչում էր մեծ գետի ստորին հոսանքին և այստեղ հասցված յուրաքանչյուր հարվածը հիվանդագին անդրադառնում էր գերմանական զորքերի դրության վրա ամբողջ Ուկրաինայում։ Այդ էր պատճառը, որ օգտագործելով Մոլոչնոյե գետի բնագիծը, գետ, որ կտրում անցնում է Զապորոժյան տափաստանը հյուսիսից հարավ, Մելիտոպոլի շրջակայքում ընկած մեծ ու փոքր բլուրները, գերմանացիներն ստեղծել էին երկարատև պաշտպանության էջելոնավորված մի սիստեմ, որը հյուսիսից հասնում էր մինչև Դնեպրի ոլորանը, հա-

րավում՝ հարակցում ծովին: Այսպես, ճակատից մեր զորքերին խոչընդոտում էր Մոլոշնոյե ոչ լայն, ոլորապտույտ գետը՝ իր պիք աջ ափով, կտրտված ձորերով ու ձորակներով և ճահճային ձախ ափով, իսկ փորված հակատանկային հրեք փոսերը լցվել էին ջրով:

Խրամատային էշելոնավորման առանձնահատկություններից մեկն այստեղ այն էր, որ պաշտպանության առաջին գոտում շախմատաձև դասավորված «մեռյալ խրամատներ» էին փորվել: «Մեռյալ խրամատը» դա մեկ զինվորի համար փորված խրամատն է (պունկերյան խրամատ), որը ի հակադրություն խրամատային պաշտպանության գերմանական սիրված կառուցումներին՝ հաղորդակցման անցուղիներով ու մերձեցման պոռնգներով, ոչ մի ելք չունի: Սա նշանակում էր, որ այդ խրամատում նստած գերմանական զինվորը պետք է մեռներ, բայց ոչ մի քայլ ետ չհահանջեր: Բառացիորեն այսպես էլ ասվում էր գերմանական հրամանատարության Հիտլերից բխած

հրամանում: Գերմանական յուրաքանչյուր սպայի վրա պարտականություն էր դրված՝ գնդակահարել ոչ միայն դիրքերից փախուստ տվողներին, այլև նույնիսկ տատանվողներին: Հատուկ հրահանգի համաձայն այստեղ մտցվել էր «խրամատային ծառայության սպայի» նոր սլաշտոն: Այս սպայի պարտականությունն էր հսկողությունը ստորաբաժանման մշտական մարտական պահպանության և նրա դիրքերի անվտանգության վրա: Գերմանական զինվորները սրանց անվանում էին «նահանջի սպաներ»: Բացի այդ, մարտակարգերի ետևում գերմանացիները նստեցրել էին էսէսական ուժեղացրած արգելափակիչ ջոկատներ, որոնք պատրաստ էին անխնա կրակ տեղալու նահանջող յուրայինների վրա:

Մեխիտոպոլյան պլացդարմը, նրա ամբողջությունները գերմանացիները կոչում էին «Ղրիմի արևելյան դարպասները»: Այս պլացդարմն առաջակալում էր ամբողջ ստորին Դնեպրը և Մեխիտոպոլ—Կախովկա շրջանը, մերձծովյան ամբողջ հարթավայրը,

Ղրիմի մատույցները: Եվ այն պաշտպանելու համար գերմանական հրամանատարությունը այստեղ էր կենտրոնացրել Դոնբասում գզգզված իր դիվիզիաների մնացորդները, դրանք համալրելով զանազան մասնագիտական ռեզերվային գումարտակներից (հետախուզական, սակրային, կամրջաշինական և այլն): Միաժամանակ տենդագին կերպով Թամանից ու Ղրիմից մինչև Ջանկոյ երկաթգծով, ապա արագացրած երթով, նույնիսկ ինքնաթիռներով, Մելիտոպոլ էին շարավում Հյուսիսային Կովկասյան ռազմաճակատի հարվածներից պրծած գերմանական զինվորները:

Մելիտոպոլ քաղաքը քարաշեն, զանգվածային տներով, խաղաղ փողոցների, խոլ նրբանցքների ու փարթամ այգիների քաղաք է: Քաղաքի Մոլոշնոյե գետին հարող հարավ-արևելյան մասը գտնվում է ցածր հարթավայրում, իսկ հյուսիսային և արևմտյան մասը՝ բարձրավանդակում: Դա բրնական առավելություն էր տալիս պաշտպանվողների համար: Միաժամանակ գեր-

մանացիները պաշտպանության հենակետե-
րի էին վերածել քաղաքի յուրաքանչյուր
տունը, փողոցը, այգին, տների ներքնա-
հարկերը: Անընդհատ մահացու կրակի տակ
էին պահում մերձեցման բոլոր ուղիներն ու
մատուցները: Մեր հետախուզության արվ-
յալներով գերմանական հրամանատարու-
թյունն այստեղ քառապատկել էր ավիա-
ցիան: Մեր զորքերի կողմից գերմանական
պաշտպանությունը ճեղքելու օրը միայն
գերմանական ավիացիան մեր դիրքերի վրա
կատարեց 1100 ինքնաթիռ-թռիչք 10—15
կիլոմետր երկարությամբ ճակատում: Սա-
կայն թշնամին ոչ օդում և ոչ էլ ջամաքում
գերակշռության չհասավ: Սովետական տան-
կիստները, օդաչուներն ու հետևակայինները
նրան մարտերի դրավեցին դեռ պաշտպա-
նության նախադաշտում: Արյունալի զոտե-
մարտեր բռնկվեցին գերմանական պաշտ-
պանության ուժեղ հենակետեր Կոնստանտի-
նովկա, Վոդենսենկա բնակավայրերի հա-
մար: Մեր զորքերը ետ մղեցին հակառա-
կորդի 26 կատաղի հակազրոհները, նրան

պատճառելով կենդանի ուժի ու տեխնիկայի մեծ կորուստներ։ Մարտերի ամբողջ այս շրջանը դարձավ գերմանական զորքերին, նրանց տեխնիկան աղալու, արյունաքամ անելու մի շրջան։

Կարապետյանի դիվիզիան 1943 թվի հոկտեմբերի 12-ի առավոտյան լուսադեմին՝ 35 կիլոմետրանոց գիշերային երթով հասավ Մելիտոպոլ։

Ծավալված քաղաքական-մոտսայական աշխատանքն զգալ էր տալիս իր արդյունքը։ Մարտիկներն ու հրամանատարները խորապես գիտակցում էին իրենց պատասխանատվությունը Հայրենիքի հանդեպ և քաջ գիտեին մարտական խնդիրը։ «Ազատագրել Մելիտոպոլը, դուրս գալ Պերեկոպ և Ղրիմը նոր Ստալինգրադ դարձնել գերմանացիների համար», — այս նշանաբանն էր ոգևորում ու մարտական լիցք տալիս բոլորին։

Առաջավոր շատ մարտիկներ ու հրամանատարներ դիմումներ էին տալիս բոլշևիկների պարտիայի և կոմերիտմիության շաքերն ընդունվելու համար։ Հուզիչ այդ դի-

մումներում նրանք խնդրում էին, որ եթե իրենց վիճակվի զոհվել մեր մեծ Հայրենիքի ազատության համար մղվող կռիւում, սպա իրենց համարել բոլշեիկների պարտիաչի անդամ-կոմունիստ:

Այս օրերին միայն պարտիաչի մեջ, որպէս անդամ ընդունվեցին 56 հոգի, որպէս թեկնածու՝ 157 հոգի, կոմերիտմիութեան մեջ՝ 95 հոգի:

Եռուն նախապատրաստական աշխատանք էր ծավալվում գետն անցնելու, անմիջապէս փողոցային մարտերում թշնամուն ջախջախելու համար: Կազմակերպված գրոհիչ ջոկատները նորից ու նորից վարժադատւերում կրկնում, կատարելագործում էին իրենց մարզվածութիւնը, ուսուցումը: Հրամանատարներն ստուգում էին ստորաբաժանումների և ստորադրյալների մարտական պատրաստականութեան վիճակը, ճշգրտում վերջին մանրամասները:

Կարապետյանը դեռ վիրակտուքների մեջ էր և վերքերն իրենց զգալ էին տալիս: Բայց ռազմիկի նրա բնավորութեանը խորթ էր

մարտական այս առօրյա եռուն կյանքից
կտրվելը: Նա անընդհատ գնդերումն էր և
անմիջականորեն ղեկավարում էր հարձակ-
ման նախապատրաստությունը:

Դիվիզիայի շտաբի պետ, եռակի շքա-
նշանակիր գնդապետ Ռոման Եվսեևիչ Ռա-
պոպորտը իր հուշերում հետևյալն է պատ-
մում այդ օրերի մասին.

— «Մելիտոպոլը գրոհելու նախօրյակին
գնդապետը գնդերից վերադարձավ հոգնած
և ուժասպառ: Դիշերը հրաման ստացվեց
մոտենալ Մոլոչնոյե գետին՝ Մելիտոպոլը
գրոհելու համար: Նա խնդրեցի, որ գնդապե-
տը հանգստանա, չգա դիտակետ:

— Մարտ է սկսվում, ես լավ եմ զգում
ինձ,— ասաց նա՝ իմ թախտնձանքին ի
պատասխան և նստելով իր «Օպելը», շարժ-
վեց գետի Մոլոչնոյե գետը, որն արդեն
բռնանցում էր մեր գնդերից մեկը: Նա հե-
ռախոսեցի գնդի հրամանատարին, որպեսզի
իմանամ գնդապետի առողջության վիճակը:
Իսկ գնդի հրամանատարը հայտնեց, թե
«գնդապետն ինձ մոտ չէ»: Հետագայում

պարզվեց, որ նա գտնվում է առաջին գումարտակներից մեկում, որի հետ անցել էր Մոլոշնոյեն և պլացդարմ գրավել գետի աջ ափին՝ այգիներում և գնդի շտաբի փոխարեն նա գնացել էր գետն առաջինն անցնող գումարտակը և քանի գեռ Մելիտոպոլը չգրավվեց, նա շերևաց դիվիզիայի շտաբում: Նրա հետ ես անձնական կապ էի պահպանում իմ օգնականներից մեկի միջոցով:

Այս դեպքը ինձ հիշեցնում է այն, ինչ որ մեծ շտաբներում կոչվում է ВПУ (Временное полевое управление—գաշտային ժամանակավոր ղեկավարություն): Կարապետյանը կարծես դիվիզիայի ВПУ-ի պետն էր, որը երկու գնդերի գլուխն անցած, անընդհատ նրանց առաջ էր մղում, որպեսզի մարտերով գրավելով թաղամաս թաղամասի ետևից»:

Դիվիզիայի հիմնական խնդիրն էր՝ գործելով 91-րդ հրաձգային դիվիզիայի ձախ թևում, հարձակվել երկաթգծի և խճուղային ճանապարհի ուղղությամբ ամրացված երկու բարձունքների վրա՝ Մելիտոպոլ քաղաքից

երկու կիլոմետր դեպի արևմուտք և հարևանների հետ փոխգործողությամբ, ջախջախել հակառակորդի Մելիտոպոլյան խմբավորումը, ըստորում հատուկ ուշադրություն դարձնելով իր ձախ թևի ապահովմանը և Նովո-Նիկոլաևկայի կողմից հակառակորդի հակազրոհները ետ մղելուն։ Մերձավորագույն խնդիրն էր երկաթգծի գրավումը, խըճուղուն տիրելը։

Չնայած իր վիրակապերին, Մոլոչնոյե գետի ափին Կարապետյանի երեւալը, ինչպես միշտ, այս անգամ էլ, հերոսական սխրագործության նոր մղում տվեց մարտիկներին ու հրամանատարներին։ Մարդիկ գործում էին առյուծների պես, արհամարհելով բնության տարերքն ու մահվան վտանգը։

Մոլոչնոյեն այստեղ ծանծաղ է, բայց տեղ-տեղ համարյա մսորդահասակ խորությամբ։ Քաջարի հրետանավորներն ու ականաձիգները մինչև կես մեջքը ջրի մեջ բառացիորեն իրենց ձեռների վրա քարշ էին տալիս հրանոթներն ու ականանետերը դեպի աջ ափը. հետևակայիները պլաշչ-վրան-

ներով փախաթած իրենց հրապաններն ու
աւլտոմատները գլխավերելում բռնած, անց-
նում էին գետի հոսանուտով և անմիջապես
գիրքեր բռնում մարտի համար:

Կարապետյանի տակտիկական մտա-
հղացումն այն էր, որ զնդերից մեկով (ռե-
զերվ) կաշկանդի քաղաքի հարավային
կենտրոնում ուժեղ դիմադրություն ցույց
տվող թշնամու ուժերը, իսկ մյուս երկու
զնդերով մանևրելով, դուրս գալ դեպի քաղա-
քի հյուսիս-արևմտյան ծայրամասը: Դրա-
նով հակառակորդի՝ քաղաքի կենտրոնում
ունեցած ուժերն անջատվում էին արևմտյան
մասի ուժերից: Դա փաստորեն մի պարկ
էր, որի մեջ, ի վերջո, ընկան և՛ գերմանա-
կան տանկերը, և՛ հետևակը: Այդ էլ հենց
վճռեց մարտի ելքը Կարապետյանի օգտին:

Սակայն գեղեցիկ մտահղացումը դեռ քիչ
է մարտական հաջողության համար, այն էլ
Մեկիտոպոլի պլացդարմին կատաղորեն կառ-
չող ուժեղ և խորամանկ թշնամու դեմ: Ու-
ժերի բառացիորեն գերմարդկային լարման,
բոլոր մինուաների և պլյուսաների ճշգրիտ

հաշվառման, մարդկանց ու տեխնիկայի խելացի օգտագործման, երկաթե կաճիքի և անհողորդ վճռականության, անձնական քաջարիությանը զուգորդված ստալինյան ղորավարի հմտության հետ, փողոցային դաժան մարտերի ամենաբարդ իրադրության մեջ հմտորեն կողմնորոշվելու նրա սնունդ-
նությունները վճռեցին մարտի ելքը հօգուտ սովետական զորքերի:

Հայ ժողովրդի պանծալի զավակ գնդա-
պետ Ասքանազ Կարապետյանը, ստալինյան
դպրոցի հասուն ղորավարի իր ամբողջ տա-
ղանդը դրսևորեց Մելիտոպոլի ճակատա-
մարտում: 1943 թվի հոկտեմբերի 12-ից
մինչև 23-ը մղված փողոցային դաժան գո-
տեմարտերում նա քաջ առ քաջ ետ մղելով
թշնամու հակազրոհները, անընկճելի վճռա-
կանությամբ իրականացրեց իր մտահղացու-
մը, պատվով կատարելով զորամասի առաջ
դրված մարտական խնդիրը:

Հոկտեմբերի 12-ի օրվա վերջին դիվի-
զիայի գետն անցած ստորաբաժանումները,
համառորեն կատարելով իրենց խնդիրը և

ընկճելով թշնամու պաշտպանությունը, տիրեցին Մելիտոպոլ—Դանիլովկա—Իվանովկա խճուղուն, իսկ գնդերից մեկը իր ձախ թևով տիրեց սովխոզի արևմտյան ծայրամասին։ Հակառակորդն անընդհատ հսկազորոհներ էր դիմում մեկ գումարտակի և 5—6 տանկերի աջակցությամբ, բայց բախվում էր մեր մարտիկների կայուն դիմադրությանը և խորտակիչ հարվածներին։

Հոկտեմբերի 13-ին դիվիզիայի ստորաբաժանումները ետ մղեցին գերմանական հետևակի ու տանկերի հինգ հսկազորոհները, ըստ որում նրանց պատճառելով մեծ կորուստներ։ Այդ օրը ջարդվեց և այրվեց թշնամու 3 տանկ և ոչնչացվեց գերմանական ավելի քան 350 զինվոր ու սպա։

Հոկտեմբերի 14-ին դիվիզիայի ստորաբաժանումները կատարելով 91-րդ հրաձգային դիվիզիայի հետ փոխգործողությունից բխող խնդիրը, մարտական գործողություններ ծավալեցին Մելիտոպոլ բաղաքի հարավ արևմտյան ծայրամասը դուրս գալու ուղղությամբ։ Օրվա վերջին ստորաբաժա-

նումներն արդեն մարտի էին մղում քաղաքի հարավ-արևմտյան ծայրամասում, հակառակորդից մաքրելով փողոց փողոցի ետևից, թաղամաս թաղամասի ետևից:

Լարված, դաժան մարտերը չէին դադարում օր ու գիշեր: Գերմանացիները մարտի մեջ էին նետում մեծաքանակ հրետանի, տանկեր, ինքնագնաց հրանոթներ:

Հոկտեմբերի 14-ին և 15-ին ստորաբաժանումները ետ մղեցին թշնամական տանկերի և հետևակի ութ հակազրոհները: Հակառակորդի հակազրոհող խմբերին աջակցում էին 22-ից մինչև 30 տանկ, այդ թրվում «Վազր—6» տիպի ծանր տանկեր և «Ֆերդինանտ» ինքնագնաց հրանոթներ: Այս երկու օրվա ընթացքում խփվեց և այրվեց թշնամու 18 տանկ:

Հոկտեմբերի 16-ին և 17-ին դիվիզիան կատարում էր մերձավորագույն խնդիրը՝ դուրս գալ երկաթգծի բնագիծը: Հակառակորդը նորանոր ուժեր էր մտրտի նետում և ավելի կատաղի դիմադրում: Սակայն մեր ստորաբաժանումները ջարդ ու փշուր անե-

լով հակառակորդի տեխնիկան և աղալով նրա կենդանի ուժը, հոկտեմբերի 18-ի օրվա վերջին տիրեցին գեղ մանացիների պաշտպանության ուժեղ հենակետ Ք. Բարձունքին, իսկ հոկտեմբերի 19-ին՝ երկրորդ ուժեղ հենակետ-բարձունքին, դրանով իսկ ապահովելով դեպի երկաթգիծը դուրս գալու հնարավորությունը:

Հոկտեմբերի 20-ի երեկոյան դեմ մեր ստորաբաժանումները հակառակորդից մաքրեցին Մելիտոպոլ քաղաքի հարավ-արևմտյան ծայրամասը:

Հոկտեմբերի 21-ի և 22-ի ընթացքում նրանք մարտեր էին մղում երկաթգծի համար, ընկճելով գերմանացիների հուսահատ ու վայրենի դիմադրությունը:

Հոկտեմբերի 22-ի երեկոյան ստորաբաժանումները դուրս եկան դեպի երկաթգծի ու խճուղու խաչմերուկը, հաջողապես կերպով ամրանալով քաղաքի հարավ-արևմտյան մատույցներում՝ Նովո-Նիկոլտեկայի և Ուդաչնոյեի ուղղությամբ:

Մինչ այդ սովետական մյուս զորամա-

սերը ևս, պատվով կատարելով գերմանացիների Մեկիտոպոլյան խմբավորումը ջախջախելու իրենց խնդիրը, դուրս եկան Մեկիտոպոլից դեպի արևմուտք։ Այսպիսով հոկտեմբերի 23-ին մեր զորքերը «ամբողջապես տիրեցին Մեկիտոպոլ քաղաքին ու կայարանին, գերմանացիների պաշտպանության կարևորագույն հանգույցին հարավային ուղղությամբ, որը փակում էր դեպի Ղրիմ և Դնեպրի ստորին հոսանքը տանող մատույցները» (Գերագույն Գլխավոր Հրամանատար, Սովետական Միության Մարշալ Ընկեր Ստալինի հրամանից)։

Մեկիտոպոլյան ճակատամարտում մարտիկներն ու հրամանատարները մարտական սխրագործություններով կարծես հաղուրդ էին տալիս իրենց սիրտն աչրող վրեժխնդիր ատելությանը՝ մեր սրբազան հողը ոտնակոխած գերմանա-ֆաշիստական գաղտնների դեմ։ Ստորաբաժանումների կոմունիստ ու կոմերիտական ռազմիկները միշտ ավանդարդի դերումն էին և բաշխական ջերմ խոսքով ու անձնուրույ քաջագործության

օրինակով ոգևորում, իրենց ետևից էին տանում ռազմիկների մասսային:

Վաշտի հրամանատար, պարտիական ընկ. Լոգաշկինը հոկտեմբերի 20-ին գերմանացիների ուժեղ ամրացված դիրքերի վրա մի քանի անգամ հաջող դրոհի տարում իր վաշտը: Նա երկու անգամ վիրավորվեց, սակայն մարտի դաշտը չլքեց, մինչև շկատարվեց մարտական առաջադրանքը: Լեյտենանտ Լոգաշկինի վաշտի շարքայիներ Իկուսովը, Ժեգալինը, Կուդրյավցևը, Կաբանովը, Տարանշինը առաջինը ներխուժեցին հակառակորդի խրամատները, նռնակներ շարտելով հիտլերականների դիմաց, ոչընչացրին նրանց և տիրեցին խրամատներին:

Հոկտեմբերի 18-ին, այն հատվածում, ուր դասավորված էր սերժանտ Կատոնոգովի հակատանկային հրանոթը, երևացին գերմանական 5 տանկ: Կատոնոգովի հրանոթի անձնակազմը շտատանվեց: Խիզախ հրետանավորներն ուղիղ նշանառությամբ վարած կրակով դիպուկ համազարկերով ոչնչացրին թշնամու 3 տանկ և մնացած երկուսին փա-

խուստի մատնեցին: Գերմանացիները կըրկ-
նեցին իրենց հակազրոհները: Սակայն Կա-
տոնոգովի անձնակազմը, շնայած նրան, որ
մնացել էին երեք հոգով, մինչև վերջն ան-
սասան մնաց իր դիրքերում, ետ մղելով
թշնամու բոլոր հակազրոհները:

Հրաձգային վաշտի պարտկազմակերպիչ
Կրիկունը մյուս կոմունիստների հետ միտ-
սին գտնվելով մարտական շղթայում՝ 5—6
մարտիկների խմբի մեջ, գերմանացիներից
խլեց 2 ավտոմեքինա, անձամբ սպանեց մի
սպայի և գերի վերցրեց 5 հիւլերական:

Կարապետյանն անընդհատ մարտաշար-
քերումն էր: Նա մարտիկների և հրամանա-
տարների մոտ հայտնվում էր մարտի ամե-
նակրիտիկական մոմենտներին, ոգևորում
ու վճռական մարտի մղում նրանց: Նրա
ներկայութունը շատ բանով վճռում էր մար-
տի ելքը հօգուտ մեր ստորաբաժանումների:
Հմուտ հրամանատարի իր փորձառությամբ
նա կարողանում էր հենց թշնամու քթի տակ
այնպիսի դիտակետեր ընտրել իր համար,
որտեղից ապահովում էր մարտավարումը:

Շքանշանակիր փոխգնդապետ Մահմուդ Տաջիկօղլու Կասիմովը պատմում է. «Կարապետյանը մշտապես լինում էր մեր զնդի հրամանատարական կետում: Մի անգամ գերմանացիների ուժեղ հակազրոհի ժամանակ նա նորից հայտնվեց մեզ մոտ: Գերմանական տանկը 80—100 մետր հեռավորություներից ուղիղ նշանառությամբ կրակում էր մեր դիտակետի վրա: Հարկադրված էինք իջնել շենքի ներքնահարկը: Երեկոյան դեմ թշնամին սկսեց հակազրոհներով նեղել մեր ստորաբաժանումները, հասնելով մինչև մեր կրակային դիրքերը:

Երբ ստեղծված դրությանը ծանոթացավ Կարապետյանը, նա առաջարկեց ուժերի վերախմբավորում կատարել և պատրաստվել գիշերային գրոհի: Գիշերով էլ նա գումարտակները գրոհի հանեց: Դրա շնորհիվ դեռ գիշերը վերականգնեցինք մեր նախկին դրությունը, իսկ առավոտյան մարտաշարքերի առաջն ընկած՝ «Հանուն Հայրենիքի, հանուն Ստալինի» գոչելով, նա հարձակման տարավ բոլորիս:

Հակառակորդը նոր ուժեր նկատեց մեր դեմ: Մեր աջ թևում հայտնվեցին նրա 16 տանկը և մի «Ֆերդինանտ» ինքնադնաց հրանոթը: Մեր աջ թևն սկսեց ետ քաշվել: Կարապետյանն ինձ հետ միասին դուրս ցատկելով խրամատից, ատրճանակը ձեռին՝ «Իմ ետևից, հանուն Մելիտոպոլի, հանուն սովետական Հայրենիքի» կանչելով, առաջ ընկավ: Մարտիկները միահամուռ գրոհի նետվեցին թշնամու վրա: Այդ պահը վճռեց մարտի ելքը: Ոչ միայն ետ մղվեց հակառակորդի հակադրոհը, այլև գրավվեցին նրա սլաշտպանության առջևի եզրի խրամատները:

Այս մարտը կրիտիկական մոմենտներից մեկն էր մեզ համար: Եթե մի քայլ ետ քաշվեինք, ամեն ինչ կկորչեր: Բայց շնորհիվ զնդապետի վճռական միջոցառումներին և ցուցաբերած անձնական արիության, մենք հաղթեցինք»:

Նշանավոր է այսպես կոչված 96-րդ թաղամասի համար մղված մարտը: Երեք օր կատաղի, արյունահեղ մարտ էր մղվում

այդ թաղամասի համար: Թաղամասը բա-
ժանող փողոցի ձախ կողմը մերոնց ձեռքին
էր, աջը՝ գերմանացիներին: Թշնամին զգում
էր, որ այդ թաղամասի կորուստով կվճռվի
իր բախտը: Նրա համար էլ օրհասական
ճիւղեր էր գործադրում: Իսկ Կարապետյանը
դիմում է մաների: Նա գումարտակներից մե-
կով դուրս է գալիս թաղամասի ծայրամասը՝
գերմանացիների թիկունքը, աղմուկ բարձ-
րացնում այնտեղ: Խուճապի մատնված գեր-
մանացիներն սկսում են կրակել իրար վրա
և փախուստի դիմել: Մակայն փախուստի
համար ևս ուշ էր արդեն: Նրանք ընկել էին
մերոնց «պարկի» մեջ: Կարապետյանի ստո-
րաբաժանումներն արդեն դուրս էին եկել
Մելիտոպոլ քաղաքի հարավային ծայրամա-
սը: Դա հոկտեմբերի 22-ին էր, իսկ 23-ին
թաղամասն արդեն ամբողջապես մաքրվել
էր հակառակորդից:

Սիրելի գնդապետի տեսությանը կարո-
տած շտաբային-յուրայինները մարտերի
վերջին նրան գտան քաղաքի հարավային
մասում լայն տեսադաշտ ունեցող մի հարկա-

նի տներից մեկի ձեղնահարկում սարքած իր
նոր դիտակետում: Այդ օրը միայն նա հան-
դիպեց նրանց հետ:

Գնդապետ Ռապուդորաը այսպես է վեր-
հիշում Կարապետյանին անձնապես հան-
դիպելու այդ պահը:

«Առաջին հերթին ինձ հետաքրքրում էր
գնդապետի առողջությանը: Իմ ուղղակի
հարցին նա պատասխանեց յուրջ, և իրեն
հատուկ յուժնորով:

— Այստեղ հիանալի բնկերներ զոհվե-
ցին հանուն Հայրենիքի: Իսկ ես մի քիչ վատ
էի զգում ինձ: Ինչ կա վոր...

Չնայած իր վերքերին ու փաստորեն հի-
վանդ վիճակին, մարտերի ամբողջ ընթաց-
քում նա այդ մասին որևէ ակնարկ անգամ
չէր արել»:

«Եթե թշնամին անձնատուր չի լինում, նը-
րան ոչնչացնում են», — ասել է ռուսական
մեծ գրող Մաքսիմ Գորկին: Սովետական
ռազմիկները լավ էին յուրացրել անմահ
գրողի այդ խոսքերը: Հայրենական մեծ
պատերազմի Մելիտոպոլյան հերոսամար-

նում նրանք իրականացրին այդ պատգամը:

Բաժական է հիշատակել երկու թիվ՝ Փողոցային ութնօրյա գոտեմարտերում միայն Կարապետյանի ստորաբաժանումները բնաջնջեցին գերմանական շուրջ հինգ հազար ղինվոր և սպա, գերի վերցրին ընդամենը 17 ղինվոր և սպա... Բացի այդ ոչնչացվեց թշնամու 42 տանկ, 12 հրանոթ, 1 ինքնագնաց հրանոթ, 1 զրահագնացք, 2 սահեստ ուղմամթերքով, ավելի քան 20 տվտոմբեքենա, ավելի քան 66 ծուր ու թեթև զնդացիր և շատ այլ սպառազինություն ու ուղմական գույք: Վերցվեց նաև մեծաքանակ ուղմական ավար:

Մեխիտոպոլյան ճակատամարտում ցուցաբերած արիության և խիզախության համար ղիվիզիայի անձնակազմն արժանացավ Գերագույն Գլխավոր Հրամանատար, Սովետական Միության Մարշալ Էնկեր Ստալինի շնորհակալությանը, ղիվիզիային շնորհվեց «Մեխիտոպոլյան» անուն: Հսրյուրավոր մարտիկներ և հրամանատարներ արժանացան

կառավարական բարձր պարզկենդի-շքանշանների ու մեդալների:

Գերմանա - ֆաշիստական զավթիչների դեմ մղվող պայքարի ճակատում հրամանատարության մարտական սուռձաղրանքներն օրինակելիորեն կատարելու, ցուցաբերած արիության և հերոսության համար, ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի Նախագահության 1943 թվի նոյեմբերի 1-ի Հրամանագրով գնդապետ Ասքանազ Գևորգի Կարապետյանին շնորհվում է Սովետական Միության Հերոսի կոչում: Սովետական Միության Հերոսի բարձր կոչմանն են արժանանում նաև շումարտակի հրամանատար կապիտան Նիկոլայ Սերգեևիչ Ալյոշինը, ավագ սերժանտ Պավել Անդրեևիչ Գոփարևը և հրանոթի հրամանատար սերժանտ Վասիլի Գավրիլովիչ Կրիկունը:

Կարմիրբանակային ստեղծագործող, հետախույզ, ավագ սերժանտ Վ. Սորոկինը Մելիտոպոլի ճակատամարտի մասնակիցներին նվիրված իր բանաստեղծության մեջ

այնպէս է գովերգում դիվիզիայի հերոսներին.

Ձեր երախտիքը մեծ է, ընկերներ,
Հանդեսդ մեր երկրի.

Առաջնորդն այսօր հրաման արձեց—
մեզ պատի՛վ այնքան,

Մարտերում կոփված մեր դիվիզիայի
Անունը կոչել Մեկխոռապուլյան:

Հերոսի կոչմանն են արժանացել
մեր մեծ Միտիճյան՝

Սիրելի Բատկոն—կոմդիվը արի
եւ էլի երեք խիզախ ռազմիկներ՝
Ոսկեհուր աստղի փառքը նվաճած
ընկերները մերս

Օրերս կրկին ես շրջում էի
Մեկխոռապուլում,
Ժիր մանուկների ջինջ երգն էր հնչում
Այնքան մեզ ծանոթ այդ փողոցներում,
Հսկայի ուրախ երգը պատանյաց—

Ձեզ էր նվիրված:

Բուժվում են նրանց վերքերը բոլոր
Ու կրկին հորդում կյանքն օրեց-եր

ԴԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՃԵՂՔՈՒՄԸ ՊԵՐԵԿՈՊՈՒՄ

Եվ մինչ սովետական բովանդակ երկրով
մեկ թնդում էր Մեխիտոպոլյան ճակատա-
մարտի պանծալի հերոսների: Համբավը, հայ
ժողովուրդը նոր ցնծությամբ էր լցվել հերոս-
ների փառապանծ կոհորտայում տեղ գրաված
իր արժանավոր զավակի՝ Համար, Ասքա-
նազն իր զորագնդերն առաջ էր մղում դեպի
Պերեկոպ՝ գերմանական պաշտպանության
այդ հաջորդ կարևորագույն բնադիծը: Մի-
այն Պերեկոպի գերմանական ամրություննե-
րի ճեղքմամբ կարելի էր իրականացնել
«գերմանացիների համար Ղրիմը նոր Ստա-
լինգրադ դարձնելու» ստալինյան առաջա-
դրանքը:

Պատասխանատու առաջադրանքը սլա-
հանջում էր լուրջ ու մանրակրկիտ նախա-
պատրաստություն: Գերմանական հրամա-
նատարությունը շատ բանով կատարելա-
գործել էր առանց այն էլ իրենից բնական
ամրություններ ներկայացնող պարանոցը:

Հիտլերականները սովետական զորքերից պատնենվում էին Պերեկոպի հսկայական փոսով, որն ուներ չորս շարք խոր խրամատներ, ապա՝ Իշունի դիրքերով։ Աղի լճերը, նեղ, միջլճային հովիտները, ուր ոչ ճանապարհ կա, ոչ կաժան, գերմոնացիները վերածել էին պաշտպանական հենակետերի՝ խոր էջելոնացված պաշտպանական կառույցումներով։ Դա նրանց բերդապարիսպն էր Ղրիմի երկրորդ մուտքին՝ Սիվաշի վրա։

Արևելքից և արևմուտքից 14 կիլոմետր լայնությամբ հողի գոտին, որ սահմանազատվում է ծովով, ամբողջ խորությամբ՝ Տուրեցկի վալից մինչև Իշունի դիրքերը, փորվել էին խրամատներ, վճռված ռնակչության տները, վեր էին ածվել հենակետերի, որոնք մեծապես հաղեցվել էին կրակային միջոցներով։

Հինգ ամիս շարունակ հիտլերականները ամրացնում էին Պերեկոպի պարանոցը, կատարելագործում պաշտպանական կառույցվածքները։ Նրանք վերականգնել էին հրկարատե հին կրակակետերը, կառուցել

նոր ԴՕՏ-եր, ԴԶԴՏ-ներ, ստեղծել ականա-
դաշտեր: Բոլոր բնակավայրերը վեր էին ած-
վել ամրոցների՝ կրակային միջոցների այն-
պիսի հագեցվածությամբ, որոնք կարող էին
մարտ մղել իրարից անջատ: Կրակակետերի
սիստեմը շեր թուլատրում մոտենալ նրան-
ցից որևէ մեկին, քանի որ նրանք փոխա-
դարձաբար իրար պաշտպանում էին կրա-
կով: Մեր հրետանավորները պաշտպանու-
թյան միայն առաջին գծում նշանահասել
էին հակառակորդի շուրջ 200 կրակակետ:
Իսկ պարանոցում առաջին դներ կային մի
քանի տեղ:

Դրոհի պատրաստվող ներ զորամասերը
հինգ ամիս շարունակ մարտական լարված
գործունեությամբ էին տարված: Մեր հետա-
խույզները, հրետանավորները, սակրավոր-
ները, դիտողները, հետևակայինները կլան-
ված էին քրտնաջան առօրյայով: Թշնամու
ամրությունների բնույթը բացահայտելը,
նրա կրակակետերը հայտարերելը, կրակա-
յին սիստեմը պարզելը, հայտաբերված յու-
րաքանչյուր կրակակետի քարտ-բնութագի-

րը կազմելը — հետաքրքիր ու վտանգներով
լի մարտական առօրյայի առանցքն էր:

Մեր հետևակայինները նորից թիկունքում
անընդհատ վարժություններ էին կատարում
գերմանական պաշտպանությունը ներկա-
յացնող մակետ-վարժադաշտերում: Գրոհիչ-
շրջափակող ջոկատները նորից ու նորից
էին ստուգում, կատարելագործում գլոհելու,
շրջափակելու իրենց հմտությունը:

Կարապետյանի Մելիտոպոլյան պանծա-
լի դիվիզիան 1944 թվի մարտին և ապրիլի
առաջին տասնօրյակի ընթացքում եռանդուն
կերպով պլացդարմ էր նախապատրաստում
հակառակորդի պաշտպանությունը ճեղքելու
համար Արմյանսկ կայարանի և Շեմիլովկա-
յի հատվածում: Պլացդարմի նախապատ-
րաստման մեջ էր մտնում հակառակորդին հա-
մատարած երկու խրամատների փորումը,
այդ խրամատներն ու Տուրեցկի վալը միաց-
նող անցուղիների ցանցի ստեղծումը: Միա-
ժամանակ փորվում են հակառակորդին մեր-
ձենալու 10 պռունգ (ԿՇԵ), որի հետևանքով
դիվիզիայի ստորաբաժանումների և հա-

կառակորդի միջև եղած տարածութիւնը հասնում էր 60—100 մետրի։ Փորվում է նաև գնդացրային 80 հրապարակ, մինչև 70 հենակետ՝ հրետանու և տկանանետերի համար։ Կատարված վիթխարի աշխատանքի մասին գաղափար տալու համար բավական է ասել, որ փորվել էր 20 հազար խորանարդ մետր հող։ Դրանով էր ապահովվում դիվիզիայի գրաված դիրքերի հակաօդային, հակատանկային և հակահրետանային պաշտպանութիւնը։

Կարապետյանն անձամբ հող էր տանում, որպէսզի լրիվ պրոֆիլի հասցվեն փորված խրամատներն ու մերձեցման պոռնոնները, մանրակրկիտ կերպով քողարկվեն առջևի եզրի կրակակետերը։ Այսպիսի նախադրուշութիւն խիստ անհրաժեշտ էր մանավանդ այն նկատառումով, որ հակառակորդը, գտնվելով Տուրեցկի վալի բարձր դիրքերում, առավելութիւն ունէր դիտման մեջ և անընդհատ կործանիչ կրակի տակ էր պահում մեր դիրքերը։

Մելիտոպոլյան դիվիզիայի հրամանա-

տարն օրն ի բուն հրամանատարական դի-
տակետից հետևում էր թշնամու ամեն մի
շարժմանը և համապատասխան հակամի-
ջոցների դիմում նրա ակտիվությունը կոտ-
րելու համար:

Կարապետյանի հրամանատարական ա-
ռաջին դիտակետը Սիվաշի ափին էր, գեր-
մանացիներից մի քանի հարյուր մետրի վրա:
Այդ նրանք հայտաբերեցին ու ջարդեցին
հրետանային արկով: Այդ ժամանակ նա իր
դիտակետը փոխադրեց դիվիզիայի դասա-
վորության շրջանի կենտրոնը՝ մի բլրի վրա:
Ըստ երևույթին, այս ևս նկատեց թշնամին:
Դիտակետի վրա հիտլերականները բաց թո-
ղին 12 ռմբակոծիչ և ահավոր ռմբակոծու-
թյան ենթարկեցին այն: Մի քանի մարտա-
կան ընկերներ զոհվեցին, մի քանիսը վիրա-
վորվեցին, Կարապետյանը ծանր կոնտուզիա
ստացավ, այնպես որ նա կարողանում էր
միայն զրավոր կարգադրություններ անել...

Այս առթիվ կսրպուտի հրամանատարը
հանգիստ է նշանակում դիվիզիայի հրա-
մանատարին: Սակայն նա երկրորդ օրն իսկ

նստած էր իր նոր դիտակետում -- շրաճընշ-
ման նախկին աշտարակի վրա՝ հակառակոր-
դից 400 մետր հեռավորությամբ։ Այստեղ
ևս նա երկար չկարողացավ մնալ։ Թշնամին
նորից ավերեց դիտակետը։ Բայց անընկճե-
լի էր Հերոսի կամքը։ Նույն նոր դիտակետ
ընտրեց ուղղակի Տուրեցլի վալում, թյուր-
քական նախկին բերդը՝ հակառակորդից
70.—80 մետրի վրա։ Գերմանական հրետա-
նին ալլես չէր կարող խոցել դիտակետը։
Սակայն ֆաշիստական սնայպերները կրա-
կում էին ուղղակի դիտափողի մեջ։ Հարկ ե-
ղավ դիտակետը քիչ հեռացնել և քողարկել
ավելի մանրակրկիտ։ Այս դիտակետից էլ
դիվիզիայի հրամանատարը զեկտվարում էր
իր զորագնդերի վերախմբավորումը վճռա-
կան դրոհի համար։

Արմյանակ քաղաքն ու կայարանը իրեն-
ցից ներկայացնում էին մի կատարյալ ավե-
րակույտ։ Ավերված տների մերկ պատերի
ետևում, իրենց հենակետերում ծվարած
հիտլերականները կրակային կատաղի մարտ
էին մղում։ Այդ պատերի ետևում, հատկա-

պէս կայարանի շրջանում էին քողարկված
պահվում գերմանական հրանոթները, ակա-
նանետերը, ինքնագնաց «Ֆերդինանտներն»
ու տանկերը:

Նախապատրաստված ամբողջ շրջանում
կարապետյանն իր օդնակաւորների հետ մշա-
կում էր գրոհի մանրակրկիտ պլանը: Նա
վճռել էր գլխավոր հարվածը հասցնել եր-
կաթգծի երկարությամբ դեպի Արմյանակ
կայարանը: Դա, ըստ նրա մտահղացման,
կապահովեր և՛ դիվիզիայի շրջանի ազատա-
գրումը, և՛ կնպաստեր հարեւան դիվիզիայի՝
հակառակորդի պաշտպանությունը ճեղքելու
գործողություններին:

Գլխավոր հարվածը հասցնելու էր փոխ-
գնդապետ Կասիմովի հրամանատարութեամբ
գործող գունդը, որի հետ Կարապետյանն
անձամբ տակտիկական վարժություններ էր
անցկացնում թիկունքում՝ երկաթգծի պաս-
տառի երկայնութեամբ: Գրոհի նախօրյակին
գնդին ավելատրվեցին հրետանային նոր
միջոցներ:

Գերմանական դիրքերի հրետանային մը-

շակման մեջ ևս նախատեսվում էին նոր հնարներ: Ուժեղ հրետանային նախապատրաստությանը պետք էր հետևեր հետևակի կեղծ, ցուցադրական գրոհը, այնուհետև կրկնվող հրետանային կրակե ալիքի ետևից գրոհի ելնեին հետևակայինները:

Ապրիլի սկզբներին թվում էր, թե արդեն ամեն ինչ պատրաստ է վճռահան գրոհի համար: Բայց 1944 թվի դարունը Պերեկուպում սկսվեց խիստ քմահաճ անձրևներով: Մառախուղ, ձյունախառն հեթորիկներ, ցեխ, ճանապարհաղրկություն: Ահա այս պայմաններում համարյա մեր մարտիկների ձեռների վրա, մեր շորքերի ելման դիրքերն էին բերվում ռազմամթերք, տեխնիկա:

Սկսվեցին ապրիլյան սուաջին պայծառ օրերը: Քամին լռեց, դադարեցին անձրևները: Գետինն արագորեն չորացավ. ձորակների հարավընկած լանջերին կասեցություն էին տալիս դաշտային ծաղիկները. իսկ ռազմադաշտում հրացանա-պնդաճրային սովորական փոխհրաձգություն էր: Պայթում էին և արկերը, թռչում են ինքնաթիռները: Դա հի-

շեցնում է խաղաղ ծովը մէծ փոթորկից ա-
ռաջ, իսկ ռազմադաշտում փոթորիկն
սկսվում է, երբ միայն տրվում է ազդանշա-
նը...

Նվ ազդանշանը տրվեց: Ապրիլի 8-ի ա-
ռավոտյան տասնյակ քառակուսի կիլոմետր
տարածութեան վրա, ըստ գոտիների շարք-
շարք դասավորված սովետական հազարա-
փող հրետանին ահավոր դղրդոցով ազդա-
նշանեց գրոհի սկիզբը: Հրետանային հա-
մազարկից մի տասնյակ բոպե անց դեր-
մանական պաշտպանութեան ամբողջ գիծը
ծածկվել էր ծխի և տմպով, հիտլերյան
հրոսակախմբերի սրտերը պատելով մահ-
վան սարսափով:

Այս մասին արժե հիշատակել առաջին
իսկ մարտերում գերի վերցված գերմանա-
կան լեյտենանտ Լինտների պատմածը...

— «Նա բացականչեցի և մարդիկ նետ-
վեցին խրամատները, դեպի հրակնատները:
Խրամատները շուտով լցվեցին զինվորնե-
րով: Ռուսական խրամատներում դեմքեր
երևացին: Նրանք շարժվել ուղեցին: Արկե-

ըր պայթում են հեռու առջևի դժի հտեում։
Կրակը փոխադրված է խորքը։ Ռուսները
գրոհի են գնում, — մտածեցի ես... Մենք
գիտեինք, որ այդ գիշեր գերմանական հրե-
տանային մի խմբավորում թաքուն համա-
կենտրոնացվել է։ Նա հայտնի չէ հակառա-
կորդին և չի տուժել հրետանային կրակից։
Հենց որ ռուսները դուրս գան, մարտկոց-
ները կխփեն, ամեն ինչ կխառնեն հողին։
Թնդաց առաջին համազարկը, երկրորդը։
Խոսեցին այդ մարտկոցները։ Ռուսները «ու-
ռա» են կանչում, բայց տարօրինակ է, ինչ
որ պատճառով տեղից չեն շարժվում։

Նվ հանկարծ, բոլորովին անսպասելի,
նորից հարվածեցին ռուսների արկերը գեր-
մանական խրամատները։ Կեղծ դրոհը խա-
բեց մեզ։ Այն, ինչ մենք վերջ էինք համա-
րում, միայն սկիզբն էր։ Հրետանային նման
նախապատրաստություն մենք դեռ չէինք
տեսել։ Առաջին իսկ կես ժամում բոլոր կա-
պերը կտրվել էին, հիմնական կրակակետե-
րը՝ ավերված։ Զինվորներն սկսեցին փախ-
չել թիկունք»։

Այսպես սովետական հրետանու շշմեցուցիչ ու խորտակիչ համազարկերին հաջորդեց մեր պանծալի հետևակի գլխի գերմոնական դիրքերի վրա, միաժամանակ մի քանի տեղից:

Գնդապետ Կարապետյանի մարտիկները, գեներալ-մայոր Յալիկովի զվարդիանները, գեներալ-մայոր Կազարցևի հետևակայինները, Մելիտոպոլի ազատարար ստալինգրադցիները, մի հարվածային բռնուցք կազմած, հարձակվում էին Արմյանսկ քաղաքի վրա: Թշնամու գլխին բարձրացած սովետական զորքի այդ երկաթե բռնուցքի մեջ Կարապետյանի մելիտոպոլցիները գրավեցին իրենց պատվավոր տեղը՝ ջախջախիչ հարված հասցնելով Պերեկոպում գերմանական պաշտպանության հիմնական հենակետերից մեկին — Արմյանսկ կայարանին: Ապրիլի 9-ին Արմյանսկ կայարանն արդեն ազատագրված էր, իսկ ապրիլի 10-ի երեկոյան ամբողջ Արմյանսկ քաղաքը մաքրված էր հակառակորդից: Այդ ժամանակ իր զորամասերի հարձակումը սրբնթացորեն

զարգացնող Կարապետյանը արդեն գտնվում էր Իշունի դիրքերում, կոնտակտի մեջ մըտնելով 51-րդ բանակի զորամասերի հետ։ Այս առթիվ նա արժանանում է այն ժամանակ գեներալ-լեյտենանտ Զախարովի շնորհակալությանը։

Արմյանակ կայարանի վրա պլնավոր հարվածի ուղղությամբ դորժող առաջապահ գնդի հրամանատար փոխդեպուտ Մ. Կասիմովը այսպէս է պատմում մարտի մահաբաժանները.

«Գրոհի հենց առաջին ժամերին մեր մարտիկները ետ մղեցին գերմանացիներին նրանց առաջին դիրքերը։ Սակայն գերմանացիները հրետանային ուժեղ գնդայնորդության տակ լերցրին կայարանի շրջանն ամբողջ ճակատով և խորությամբ։ Նրկաթգծի պաստառի ուղղությամբ մեր ճակատային հարձակումը հաջողություն չէր խոստանում։ Ես իմ դիտակետից այս մասին զեկուցեցի գնդապետին։ Նա հրետանավորներին անմիջապես հրամայեց աշտկցել ինձ կրակով և մի շարք ցուցումներ տվեց։ Նա ինձ հրա-

մայեց մի գումարտակով Արմյանսկ կայա-
րանը թեանցել աջից, մյուսով՝ ձախից, իսկ
երրորդ գումարտակը թողնել էնտրոնում,
որպես թշնամու ուժերը կաշկանդող խումբ:

Կատարելով այդ հրամանը, մենք դուրս
եկանք Արմյանսկի հարավային ծայրամա-
սը: Սակայն հակառակորդը նոր հակադրոհ-
ներով ետ էր պահում մեր հարձակումը:
Այդ պահին խրամատային անյուղիներով
դալով, ինձ մոտ հայտնվում է զնդապետը,
ինքը—կոմդիվը: Չեմ կարող թաքցնել իմ
ուրախությունը, որ չլիտիկական այս պա-
հին դիվիզիայի հրամանատարն ինձ հետ է:
Բացատրում եմ դրությունը: Նա իսկույն
կապվեց զնդի ձախ հարևանի հետ և փոխ-
գործողության կանչեց նրան Մ բարձունքը
դրավելու համար: Դերմանացիներին այդ
բարձունքից դեն շարտելու համար սկսված
մարտը մեզ հնարավորություն տվեց գիշե-
րային գրոհով ճեղքելու հիսլերականների
պաշտպանական այդ բնադիծը ևս և առա-
վոտյան լուսաբացին դրավելու Ֆիլադոֆկա
գյուղը:

Պերեկոպի գերմանական ամբուլսյունների
 ճեղքումը և այնուհետև Սովետական Ղրիմի
 ազատագրման համար ծավալված ճակա-
 տամարտը, Հայրենական մեծ պատերազմի
 պատմության մեջ կմտնի որպես նրա ամն-
 նափայլուն էջերից մեկը։ Կարմիր Բանակի
 դեմքերալները, սպաներն ու մարտիկները այս
 ճակատամարտում տվին մարտական հա-
 սունության մի նոր քննություն։ Նրանք ցույց
 տվին թշնամուն խորտակիչ հարվածներ
 հասցնելու, կայծակնային մոնիթրների, գոր-
 ծողության արագության ու շեշտակիության
 նմուշներ։ Մեր զորամասերից ոմանք հար-
 ձակվում էին դեպի Կերչի թերակղզին տա-
 նող երկաթգծի երկարությանը, մյուսները՝
 երկաթուղային գլխավոր մագիստրալով—
 Զանկո—Սիմֆերոպոլ, երրորդները Կարկի-
 նոսյան պարանոցի վրայով դեպանտ էին
 իջնում Իշունի դիրքերի ետևում՝ դերմանա-
 ցիների խոր թիկունքում, իսկ Կարապետյա-
 նը իր ստորաբաժանումներից մի ուժեղաց-
 ված առաջավոր շարժուն ջոկատ կազմած՝
 շարունակում էր թշնամու սրընթաց հետա-

պնդումը դեպի Բախչիսարայ-- Սեվաստոպոլ։ Նա առաջավոր ջոկատի պետ էր նշանակել շարային գծով իր տեղակալ, հռակի շքանշանակիր գնդապետ Ա. Ֆ. Վդովկինին, որի հետ անմիջական կապ էր պահպանում ռադիոյով, գտնվելով առաջին ջոկատի և գնդերի արանքում։ Առաջավոր ջոկատի շարժման սրընթացության մասին վկայում է հետևյալ փաստը։ Նահանջող թշնամուն կրնկակոխ հետապնդելու առաջին օրը, ապրիլի 14-ին, ջոկատը կատարեց 73 կիլոմետր երթ, իսկ երկրորդ օրը, ապրիլի 15-ին՝ 84 կիլոմետր։

Հուլիս էր Կարապետյանի մարտիկների հանգիպումը Ղրիմի պարտիզանների հարավային միավորման ջոկատների հետ Բախչիսարայի շրջանում։

Ապրիլի 11-ին Մոսկվան ողջունում է Պերեկոպի գերմանական ամրությունները ճեղքող սովետական զորքերին։ Հարձակման 4-րդ օրն արդեն ազատագրված էր Ղրիմի մայրաքաղաք Սիմֆերոպոլը, Ջանկոյը և շատ այլ բնակավայրեր։ Դրանից մի ամիս

շանցած՝ մայիսի 9-ին, Մոսկվան կրկին ուղ-
ջունեց Ուկրաինական 4-րդ ռազմաճակատի
զորքերին, ռուսական փառքի քաղաք Սե-
վաստոպոլի ազատագրման առթիվ:

Գերագույն Գլխավոր Հրամանատար, Մո-
վետական Միության Գեներալիսսիմուս ըն-
կեր Ստալինի այդ առթիվ տված հրամանում
ասված է.

«Ուկրաինական 4-րդ ռազմաճակատի
զորքերը, հրետանու և ավիացիայի համա-
խմբված հարվածների աջակցությամբ, հռ-
օրյա հարձակողական մարտերի հետևանքով
ճեղքեցին գերմանացիների ուժեղ ամրաց-
ված երկարատև պաշտպանությունը, որ
բաղկացած էր երկաթբետոնե պաշտպանա-
կան կառուցվածքների երեք գոտուց և մի
քանի ժամ սրանից առաջ գրոհով տիրեցին
Սևաստոպոլ քաղաքին, կարևորագույն
ռազմածովային բազային և բերդին Սև ծո-
վում:

Դրանով իսկ լիկվիդացվեց գերմանացի-
ների պաշտպանությունն վերջին օջախը Ղրի-

մում և Ղրիմն ամբողջապես մաքրվեց գերմանա-ֆաշիստական զավթիչներից»:

Ուկրաինական Է-րդ ռազմաճակատի փառապանծ զորքերի շարքումն էր մարտընշում նաև գնդապետ Սաքանադ Կարապետյանի Մեկիտոպոլյան դիվիզիան:

Մինչ Սեվաստոպոլի պատմական ճակատամարտը, Կարապետյանն արյունալի մարտեր էր մղում գերմանացիների դիմադրությունը կոտրելու համար Բելքեկ գետի բնագծում: Ընկճելով թշնամու դիմադրությունը Բելքեկի հովտում, նա հիտլերականներին հետապնդում է մինչև Հյուսիսային ծովախորշը: Նա առաջիններից առաջինն էր ծովափ հասնողների մեջ, նա անհասպաղ որոշում է բռնանցել ծովախորշը: Նրա որոշումը հաստատում է բանակի հրամանատարը: Եվ ահա թշնամական կատերների ու բարժանների, ինչպես նաև առափնյա հրետանու գնդակոծության տակ, Կարապետյանն անձամբ կազմակերպում ու ղեկավարում է իր ստորաբաժանումների անցումը ծովախորշով դեպի Սեվաստոպոլ քաղաքի կենտրոնը: Դա

վճռական ու համարձակ քայլ էր, որին նա դիմում էր ամենայն հաստատականությամբ:

Հրետանային հակամարտկոցային մարտով նա կաշկանդել էր թշնամու կրակային ուժերը՝ և եռանդուն կերպով իրականացրեց իր մտահղացումը: Այսպիս, մինչ առկա միջոցներով մակուկներին ու բարժաների վրա մեր հետևակայինները կտրում-անցնում էին Հյուսիսային ծովախորշը, ծովափին կանդնած հրետանին իր կրակով աջակցում էր նրանց անցմանը, ոչնչացնելով նաև թշնամու 8 կատեր և 3 բարժա:

Մայիսի 9-ի հրեկոցան գլխիկային առաջավոր ջոկատը և մի գունդ արդեն անցել էին ծովախորշը, մտել Սևաստոպոլ: Թշնամին սկսեց խստորեն զնդակոծել: Մի ժամ շարունակ դեսանտայինները պառկել էին սևաստոպոլյան հաշտնի սանդուխների վրա, իսկ գիշերով սկսված գրոհով դուրս եկան Ստրելեցկայա ծովախորշը: Այս համարձակ գործողությունն էլ խուճապ առաջ բերեց

գերմանացիների մեջ և նպաստեց Սևաստո-
պոլ քաղաքի արագ մաքրմանը թշնամուց:

Շքանշանակիր ավագ Դրիգորի Արփի-
մենկոն սրտի կծկումով է հիշում այդ օրե-
րին Բատկոյի հերոսական վարքը:

«Նա մեր բոլորի պաշտելին է, մեր բո-
լորի սիրելի Բատկոն—հայրը: Մինչև օրս էլ
սիրտս կծկվում է, երբ հիշում եմ, թե ինչ-
պիսի ոխակով նա ղեկավարում էր մեր ուն-
ցումը Հյուսիսային ծովափորշով: Թշնամու
արկերն ուղղակի պայթում էին նրա կող-
քին, թռչում մեր գլխի վրայով: Բայց Բատ-
կոն վախն ինչ է, չգիտե: Նա կարծես ծնվել
է կռվելու և հաղթելու համար: Մարտից
դուրս նրա համար ձանձրալի է»:

Շուտով, 1944 թվի մայիսի 16-ին, Սո-
վետական կառավարությունը նորից նշեց
Ասքանազի քաջությունն ու մարտավարման
հմտությունը, նրան պարգևատրելով Սու-
վորովի 2-րդ աստիճանի շքանշանով: Իսկ
Մեկիտոպոլյան նրա դիվիզիան գերմանա-
ֆաշիստական զավթիչների դեմ մղվող պայ-
քարի ճակատում հրամանատարությամբ

մարտական առաջադրանքներն օրինակելիորեն կատարելու, անձնակազմի ցույաբերած քաջության համար, արժանացաւ Կարմիր Դրոշի շքանշանի: Նորից հարյուրավոր մարտիկներ ու սպաներ արժանացան Սովետական Միութեան մարտական շքանշանների ու մեդալների:

Այդ նրանք էին, որ Ղրիմի ազատագրման համար մղված մարտերում անվախ գրոհում էին թշնամու դիրքերը, ընկճում նրա պիմպրությունը, ոչնչացնում նրա կենդանի ուժն ու տեխնիկան: Այդ նրանք էին, որոնց մարտական հաշվում գրված է պերմանտական մոտ յոթ հազար ոչնչացված գինվոր և սպա, ըստօրում և մի գեներալ: Այդ նրանք էին, որ պերեցին մոտ հազար երեք հարյուր հիտլերյան գինվոր և սպա, բնաջնջեցին մոտ 30 ԴՊՏ ու ԴՁՕՏ, 28 բլինդաժ, մոտ 160 հաստոցավոր ու ձեռքի զնդայիւր, 2300 հրացան, 275 ավտոմատ, զանազան տրամաչափի 24 հրանոթ և ականանետ, 124 ավտոմեքենա, 6 քարշիշ, 8 կատեր, 3 բարժա, 180 սայլ,

18 պահեստ ռազմամթերքով, սլարենամթերքով ու գույքով:

Այդ նրանք էին, որ իրենց Հերոս գնդապետի գլխավորութեամբ, սովետական մուսզորքերի հետ միասին, պատվով էստաբլիշին ստալինյան առաջադրանքը - «Ղրիմը երկրորդ Ստալինգրադ» դարձնելով գերմանացիների համար: Այդ նրանք էին, որ սևաստոպոլյան հերոսամարտում տարած հաղթանակով ամսօր հիմք դրին Կարմիր Բանակի հետագա հաղթական առաջխաղացման համար, մինչև գերմանական զադանի որջը, մինչև հիտլերյան իշավարամոլության օրրանը՝ Բեռլին:

Այսպես կատարեց սովետական քաղաքացու և զինվորի իր պարտքը Հայրենիքի հանդեպ Սովետական Միության Հերոս, գնդապետ Սաքանազ Գեորգի Կարապետյանը, իր լուծման մոծեղով մեր մեծ հաղթանակի գործին:

ՍՍԽՄ Ժողկոմսովետը իր՝ 1944 թվի նոյեմբերի 2-ի որոշմամբ Կարապետյանին շնորհեց գեներալ-մայորի զինվորական կո-

չում: 1944 թվի նոյեմբերի 3-ին Կարմիր
Բանակում երկարամյա ծառայության հա-
մար ՍՍՌՄ Գերագույն Սովետի Նախագա-
հության Հրամանագրով պարգևատրվում է
Կարմիր Դրոշի երկրորդ շքանշանով, իսկ
1945 թվի փետրվարին, Կարմիր Բանակում
25-ամյա անբասիր ծառայության համար՝
Լենինի երկրորդ շքանշանով:

Այժմ հաղթական Կարմիր Բանակի զո-
րամասերում եռանդուն աշխատանք է ծա-
վալվում երիտասարդ, նորեկ կարմիրշանա-
կայիններին ուսուցանելու ուղղությամբ Հայ-
րենական մեծ պատերազմի հարուստ փոր-
ձի հիման վրա:

Գեներալ-մայոր Կարապետյանը դեռ
մարտերի ամենաեռուն շրջանում հմուտորեն
զուգակցում էր ստորագրյալների մարտա-
կան ուսուցումը մարտական շիրակաթիկայի
հետ: Դրանով էր հաճախ նա հատնում լուրջ
հաջողությունների:

Կարմիրբանակայինների և ստորագրյալ

սպաների հետ անձամբ անցկացրած անսա-
կան ու գործնական պարտամունքներից բա-
ցի, դեռ մարտերի շրջանում նա հողվածնե-
րով հանդես է եկել կարմիր բանակային մա-
մուլում՝ հրամանատարի իր գիտելիքներն ու
կենսափորձը հաղորդելով նրանց։

Արժե հիշատակել նրա նշանավոր երկու
հողվածները, որոնք հրապարակվել են կար-
միրբանակային «Ստալինեց» թերթում։ Թեր-
թը «Խորհուրդներ մարտիկին» բնդհանուր
խորագրի տակ է տեղավորել նրա առաջին
հողվածը, որ կրում է «Սովորի՛ր գերմանա-
ցիներին խփել խրամատում» վերնագիրը։
Մյուս հողվածը կրում է «Մարտիկի գործա-
դույթունը հանդիպակաց մարտում» վերնա-
գիրը։ Այս հողվածներն այնքան են ուսա-
նելի, որ առանց չափազանցության կարելի
է օգտագործել որպես հանձնարարական
գրականություն՝ ռազմագիտությունն ռազմա-
նասիրողների, հատկապես Հայրենական

պատերազմի փորձն ուսումնասիրողների համար¹:

Այսօր դուրձյալ նուէնպիսի եւանդով դէներալն ուսուցանում է իր մարտիկներին ու սպաներին: Նա հաճախ է կրկնում սուվորովյան հայտնի աֆորիզմը, որ յետույման մեջ քրտնելը հաղթանակի նախապայմանն է մարտում: Նա աններող ու լուստուպահանջ է դինվորական կարգապահությունը խախտողների նկատմամբ, բայց միաժամանակ զգայուն ու հոգատար՝ իր ստորադրյալների կարիքների նկատմամբ:

Անցեք անտառի փեշով մեկ չամ հովտի տափարակում դասավորված նրա ստորաբաժանումների ճամբարը: Ձեր սուաջ բացվում են ամենաօրինակելի այգի հիշեցնող ծառուղիները, սալարկած կարմիր կղմինդրի խճաքարով կամ սվազով: Բլինդած-տնակներում, ճաշարանում, ակումբում, ընթերցարանում, ամբողջ ճամբարում տիրող կարգ

¹ Կարապետյանի այդ հոդվածները տես հավելվածում:

ու կանոնը, մաքրությունը, կարող են զարմացնել անգամ ամենաբժախնդիր ալյեւուին:

Մարտական պայմաններին մոտեցված տակտիկական վարժություններում Կարապետյանի դիվիզիան միշտ առաջավորների շարքումն է իր ուսուցչածությամբ: Նորեկ մարտիկները գիտեն, որ իրենք Մեկիտոսուլյան Կարմրագրոշ դիվիզիայի շարքերումն են և չի կարելի արատավորել արյունալի մարտերում նվաճված նրա անարատ փառքը...

Համաբանակցին տակտիկական վարժություններից մեկի ժամանակ հանդիսակաց մարտ մղելով «հակառակորդի» գերակշիռ ուժերի դեմ, Կարապետյանը ընդունեց խիստ համարձակ որոշում:

Նրա մտահղացմամբ հարձակման համար համախմբված երկու գնդերը արեանի մեջ էին վերցնելու «հակառակորդին», տատիճանաբար նրան սեղմելին ծովին, ու ջախջախելին նրա ուժերը: Եվ քանի որ նա ընդունել էր այս որոշումը, ապա ամբողջ

հատատակամությունն ի գործ դրեց և իրականացրեց այն:

Տողերիս հեղինակը, որպես զինվորական թղթակից, ներկա էր ռազմա-տակտիկական այդ վարժությունների արդյունքների քննարկմանն ու ամփոփմանը նվիրված սպա-չական խորհրդակցությանը: Բանակի հրամանատար գեներալները, շտաբային բարձրաստիճան սպաները գովասանքով էին հիշատակում ոչ միայն Սովետական Միության Հերոս գեներալ-մայոր Ասքանյազ Կարապետյանի անունը՝ համարձակ, ճիշտ մտահղացման և դրա հաստատակամ իրականացման համար, այլև նրա մարտիկներին ու սպաներին՝ օրինակելի գործողությունների համար:

Շտաբային կարմիրբանակայինից մինչև գեներալ-մայոր, դաշնակների տիրապետության օրոք կորստյան մոտենված մարդուց մինչև մեր օրերում Սովետական Միության մարտական վեց շքանշանով ու երեք մեդալներով պարգևատրված Սովետական Միության Հերոս, — այդպիսին է ահա Մելիտո-

պոլյան Կարմրադրոշ դիվիզիայի հրամանատար Ասքանազ Կարապետյանի ուղին:

Դեռ Հայրենական մեծ պատերազմի ըսկզբին Ասքանազի մարտական ընկերները հետևյալ համակն են ուղարկել նրա կնոջը՝ Էրա Ալեքսանդրի Կարապետյանին.

«Հարգելի Էրա Ալեքսանդրովնա.

617-րդ հրաձգային գնդի հրամանատարությունը խոր բերդրանքի զգացումով է շնորհավորում Ձեզ՝ նոր տարվա առթիվ:

Ձեր ամուսինը, գնդի հրամանատար, շքանշանակիր մայոր Ասքանազ Դևորգի Կարապետյանը անսահմանորեն նվիրված է Լենինի-Ստալինի շործին: Նա անողոր կերպով ջախջախում է ֆաշիստական դավիճներին: Ձեր ամուսնու հմուտ հրամանատարության շնորհիվ նրան վստահված գունդը անթառամ փառքով պատկեց իրեն սոցիալիստական Հայրենիքի համար մղված մարտերում:

Հպարտացե՛ք Ձեր ամուսնով, ինչպես մենք ենք հպարտանում նրանով»:

Ասքանազի մարտական ընկերների այս

ջերմ խոսքերն իր ժամանակին ոգևորության
և տոկունության ուժի: Եղբայր եմ ծառա-
յել նրա էրայի համար: Այդ խոսքերն
այսօր էլ հնչում են նույն ջերմությամբ ու
ճշմարտացիությամբ, հպարտության զգա-
ցումով համակելով մեր սրտերը:

Ասքանազով իրավամբ հպարտանում է
ամբողջ հայ ժողովուրդը:

1914—15 թ.թ.
Ղրիմ-Բրեսլավ

ԽՈՐՀԱԻՐԳՆԵՐ ՄԱՐՏԻԿԻՆ

ՍՈՎՈՐԻՐ ԽՓԵԼ ԳԵՐՄԱՆԱՅՈՒՆ ԽՐԱՄԱՏՆԵՐՈՒՄ

Նիկոպոլի պլացդարմում և Դնեպրի աջ ափում մղված մարտերը ցույց տվին, որ վերջին ժամանակներս գերմանացիները լայնորեն կիրառում են խրամատային պաշտպանության սխտեմը:

Ի՞նչ է ներկայացնում իրենից պաշտպանության այդ սխտեմը: Յուրաքանչյուր ղինվոր այդ պետք է գիտենա և հմտորեն հաղթահարի այն խոչընդոտները, որ հակառակորդն ստեղծում է մեր ճանապարհին:

ԴՕՏ-երից ու ԴԶՕՏ-ներից բաղկացած հենակետերի և դիմադրության հանգույց-

ների փոխարեն՝ գերմանացիները այժմ փորում են իրարից 150—300 մետր հեռավորությամբ 2—3 խրամատ: Նեղ ու խորը (մինչև 2 մետր խորությամբ) ղիգզագածև այդ խրամատները ձգվում են մի քանի կիլոմետր ճակատով և հաճեցված են մեծաքանակ կրակային միջոցներով: Խրամատների պատերի մեջ բջիջներ են փորվում, սարքվում են գնդացրային հրապարակներ, խորշեր՝ հրետանային և ականանետային կրակից պաշտպանվելու համար: Խրամատների առջևից, 25—50 մետր հեռավորությամբ, անցնում է լարափակոցը, որի վրա սովորաբար կախված են «սյուրպրիզներ» — տոլ, նռնակներ, ականներ, ազդանշանի հարմարանքներ: Լարափակոցի և խրամատների միջև ընկած է համատարած ականադաշտը:

Զինվորից հմտութուն է պահանջվում հաղթահարելու այդ խոշորդոտները, ներխուժելու խրամատ և այստեղ ոչնչացնելու թշնամուն նռնակով, ավտոմատի, հրացանի կրակով, սվինով, խզակոթով, թիակով:

Գրոհի նետվելու համար, նախ և առաջ, պետք է ավելի մոտենալ հակառակորդի խրամատներին: Դրա համար՝ օգտվիր մեր հրետանու կրակից: Համարձակ առաջ շարժվիր կրակային պատնեշի ետևից, մի վախենա սեփական արկերի պայթյուններից, դնա նրանց ետևից 200—250 մետր հեռավորությամբ:

Միուռի մոտ մղված մարտերում ընկ. ընկ. Նրեմենկոյի և Միասնիչենկոյի ստորաբաժանումները, գնալով կրակային պատնեշի ետևից, հմտորեն օգտագործելով տեղանքը, համարյա առանց կորուստների մոտեցան գերմանացիների խրամատներին:

Հակառակորդի խրամատներին մոտենալիս՝ ինքդ նույնպես մի հորանջիր: Կրակ վարիր գնդացրից, ավտոմատից, գերմանացուն թույլ մի տա գլուխը բարձրացնելու խրամատից: Գրոհի ես գնում—փամփուշտ մի խնայիր, բայց և անտեղի մի ծախսիր, հիշիր, որ քեզ փամփուշտը պետք է գալու ինչպես խրամատում, նույնպես և հակա-

ռակորդի պաշտպանության խորքում մղվելիք մարտի համար:

Հենց որ ճանապարհիդ վրա կհանդիպես լարափակոցի, գործի դիր մկրատը, երկարացված լիցքը, անցուղի բաց և շարունակիր արագորեն առաջ շարժվել: Եթե մոտդ մկրատ չկա, որպես ծածկոց շինելդ պիտի շալարի վրա, ոչ մի բանի առաջ կանգ մի առնի: Դանդաղ կոտորվումը մահ է:

Մոտեցար խրամատին — ընթացքից թռուի՜ր նրա մեջ, այստեղ նայիր չորս կողմդ, գործիր արագ, կանխիր գերմանացուն կրակով, հարվածով:

Մի նստիր մի տեղում: Առաջ և առաջ: Խրամատի ծովածքում սեղմվիր պատին, նոնակը նետիր ծովածքի այն կողմը, կամ նախօրոք քեզ համար ճանապարհ հարթիր ավտոմատի հերթակրակով (գնդացրի, հրացանի կրակով) և վազիր դենը:

Խրամատով մենակ մի վազիր, այլ՝ երկուսով: Դու առաջ կնայես, իսկ ընկերդ՝ աջ և ձախ, կօգնեք մեկդ մյուսիդ:

Միուսի տակ մղված մարտերում ընկիր

Շշեգուլովի երկու մարտիկները ցատկեցին հակառակորդի խրամատի մեջ. նրանց վրա հարձակվեցին վեց գերմանացի: Հանդուգն ռազմիկները մարտի բռնվեցին: Գործի դր-
նելով նռնակները, սվինը և խզակոթը, նը-
րանք հաղթանակ տարան: Այստեղ հանդես
եկավ հնարամտությունը, բարձր վարժվա-
ծությունը, ընկերական փոխօգնությունը:
Ընկերոջն աջակցելը զինվորի սրբազան
պարտքն է:

Եթե հակառակորդը հակագրոհում է --
մի շփոթվիր: Ավելի մոտ թող նրան և նըռ-
նակներ շարտիր նրա վրա, կրակ վարիր
սեփական զենքից:

Ուշադիր առաջ նայիր, անտեղի նռնակ
մի նետիր, կարող ես յուրայինների վրա
գցել:

Խրամատով վազելիս՝ ռոգատկա կամ
փշալարի կույտ տեսար, զգուշ եղիր: Եթե
արգելքները չեն ականապատված, դեն նե-
տիր հողաթմբից վերև: Խրամատում ալա-
նապատված տեղերը մաքրիր նռնակով:
Նռնակ նետելիս գնա խրամատի ծովածքի

մյուս կողմը: Խրամատի մաքրումը կատարի
րիւր այսպես՝ մեկն աշխատում է, մյուսը՝
նրան աջակցում կրակով:

Ճանապարհիդ ԴՁՑ-ի հանդիպեցիր,
թեանցումով մոտեցիր հրակնատին և նռնակ
նետիր նրա վրա:

Համարձակ առաջ գնա, դու մենակ չես,
քո ետևից ընկերներդ են, նրանք միշտ կա-
ջակցեն:

Առաջ ես գնում— մի հապաղիր առա-
ջին խրամատում, առաջ շարժվիր, մաքրիր
երկրորդ խրամատը: Քո ետևից հկող ըն-
կերները ամբողջովին կմաքրեն խրամատը
գերմանացիներից:

Սովորիր դիպուկ և հեռու նետել նռնա-
կը, խրամատի անկյունից կրակել աջ և
ձախ ձեռքով: Արագ նայիր խրամատից
վերև, լարիր լսողությունդ, որոշիր, թե ո՛ւր
է թշնամին: Մշտապես կապ պահպանիր
ընկերներիդ հետ, ջոկի հրամանատարի
հետ:

Արագ և համարձակ գործելու, սեփական
զենքը հմտորեն օգտագործելու դեպքում՝

միշտ կարող ես կանխել գերմանացուն և
առաջինը հարված հասցնել նրան:

Ա. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

(Հոգվածը լույս է տեսել Մելիտոպոլյան
Կարմրադրոշ դիվիզիայի կարմիրբանակային
«Ստալինեց» թերթի 1944 թվի ապրիլի 3-ի
№ 47-ում):

ՄԱՐՏԻԿԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՆԴԻՊԱԿԱՅ ՄԱՐՏՈՒՄ

Հանդիպակաց մարտը բնորոշվում է ի-
րադրություն կտրուկ և արագ փոփոխու-
թյուններով և երկու կողմերի նախաձեռնու-
թյունը խլելու ձգտմամբ: Հանդիպակաց
մարտում ճշգրիտ կերպով պարզ չէ, թե
ի՛նչպիսին են հակառակորդի ուժերը, նրա
կրակային միջոցները, ո՛ւր են դիտակետե-
րը: Հանդիպակաց մարտի հաջողությունը
կախված է ուժերի ծավալման արագությու-
նից, կրակի և գրոհի հանկարծակիությու-
նից:

Հակառակորդին մոտենալու ժամանակաշրջանում հետախույզը, նախաձեռնություն և հնարամտություն ցուցաբերելով, պարտավոր է ուշադիր դիտել տեղանքի բոլոր ծալքերը, բաց չթողնել ոչ մի տեղ, ուր կարող է թաքնվել հակառակորդը:

Հենց որ հայտաբերեցիր հակառակորդին և իմացար, թե ի՛նչ է անում, անհապաղ զեկուցիր հրամանատարին: Քեզանից շատ բանով է կախված մարտի հաջողությունը: Հիշիր, որ հետախույզությունը բանակի աչքն ու ականջն է:

Դետքային մարտիկներն ու դիտողները մեր ստորաբաժանումները նախազգուշացնում են հանկարծակի հարձակումից:

Դետքայինները, մեկը մյուսի ետևից շարժվելով՝ ցերեկը մինչև 600 մետր և գիշերը մինչև 100 մետր հեռավորությամբ, գիշերը պարտավոր են մանրակրկիտ դիտում վարել իրենց առջևում, աջ ու ձախ, կապ պահպանել հարևանի հետ և հմտորեն օգտվել ազդանշաններով: Եթե հակառակորդին հայտաբերեցիր, անմիջապես զեկուցիր

հրամանատարին, որն ուղարկել է քեզ: Ինքը օգտագործիր զենքդ, աջակցելով սեփական ստորաբաժանման բացազատմանը և նպաստավոր դիրքեր գրավելուն:

Դիտողը, դիտման հատված ստանալով, դիտում և միտքն է պահում տեղական առարկաները, աչքի ընկնող օրինակները: Նա պարտավոր է ուշադիր դիտել տեղանքի յուրաքանչյուր ծալքը, ուր հայտաբերված է հակառակորդը և նրա շարժումների, կրակային միջոցների մասին զեկուցել իր հրամանատարին: Դիշեր ժամանակ դիտողը պետք է դասավորվի ցածրավայրերում, որպեսզի դիտվող առարկաները տեսնի երկնքի ֆոնի վրա:

Տանկերի կործանիչները, գործադրելով իրենց զենքը, թշնամու տանկերը չեն թողնում դեպի հետևակի դասավորությունը: Շարժվելով հակառակորդի տանկերի հանդես գալու հավանական ուղղությամբ, նրանք պետք է արագորեն ընտրեն կրակային դիրքեր և մոտիկ տարածությունից խզփեն թշնամու տանկերը: Տանկերը ետ մը-

ղելու ժամանակ հատկապես կարևոր է
կործանիչների փոխգործողութունը իրար
հետ:

Տանկերի հանկարծակի երևումից թևերը
պաշտպանելու համար ականապատողները
դնում են հակատանկային ականներ: Գոր-
ծիր արագ, լավ քողարկիր ականները: Հան-
դիպակաց մարտում մի րոպեն կարող է
վճռել մարտի ելքը:

Հրաձիգների զենքը պետք է աշխատի
անխափան: Բացազատման ժամանակ
մարտիկները պարտավոր են սրընթաց գը-
րավել իրենց տեղերը մարտաշարքերում:
Յուրաքանչյուր մարտիկ պետք է իմանա, որ
հրամանատարների հրամանների հստակ
կատարումը կապահովի հաղթանակը: Գրա-
վեցեք նպաստավոր դիրքեր— բարձունքներ,
ճանապարհների եղած հարմար տեղեր,
գուղձեր, ձագարներ, որոնցից լավ դիտվում
է մոտակա վայրը:

Մարտիկի սրբազան պարտքն է— կա-
տարել տեղանքի անձնական հետախու-
զութուն: Նախքան նոր բնագիծ գնալը,

գնահատիր տեղանքը, ընտրիր մերձեցման
թաքուն ուղիներ: Օգնիր ընկերներիդ, հըմ-
տորեն զուգակցիր կրակը շարժմանը:

Այն դեպքում, երբ հակառակորդը կը-
փորձի թևանցել, գնդացրորդներն ու ավտո-
մատավորները իրենց կրակով պետք է փա-
կեն թշնամու ճանապարհը:

Համախմբման ժամանակ մարտիկն իր
համար դիրք է ընտրում ու նախապատրաս-
տում այն հաշվով, որպեսզի հակառակորդը
չխոցի նրան և նա կարողանա օգտագործել
իր զենքի կրակը:

Գրոհի ազդանշանը տրվելուն պես—
լցրու զենքը, նախապատրաստիր նռնակնե-
րը: Այնուհետև արագորեն շարժվիր տեղի-
ցրդ և անկանգ առաջ գնա, կրակ վարիր
ընթացքից: Հակառակորդին չհասած 50
մետրից՝ նետիր նռնակները, ճանապարհ
հարթիր քեզ համար և թշնամուն վերցրու
սվինի: Այս գոտեմարտում, որ վճռում է
մարտի ելքը, հմտորեն ու համարձակ օգ-
տագործիր սվինը, խզակոթը, թիակը:

Առաջիկա մանևրներում գործիր այնպես,

ինչպես մարտում: Ոչ մի պայմանականություն: Ամեն ինչ պետք է լինի այնպես, ինչպես պատերազմում:

Այս ուսումնական օրերին յուրաքանչյուր մարտիկ բռնելու է բարձր վարժվածության և ժամանակակից մարտի, ռազմական վարպետության մարտական քննություն:

Ա. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

(Հոդվածը լույս է տեսել Մելիտոպոլյան Կարմրադրոշ դիվիզիայի կարմիրբանակային «Ստալինեց» թերթի 1944 թվի սեպտեմբերի 9-ի № 125-ում):

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	էջ
1. Ահեղ վտանգի օրերին	26
2. Ստալինգրադի պաշտպանության դիրքերում	52
3. Դոնբասի համար մղված ճակատա- մարտում	76
4. Մեկիտոպոլյան ճակատամարտը .	93
5. Դերմանական պաշտպանության ճեղքումը Պերեկոպում	119
6. Հավելված	148

ՎՖ. 11356 Պատվեր 624. Հրատ. 316. տիրաժ 3000

ՀՍՍՌ Գիտ. Ակադեմիայի տպ., Երևան, Արուսյան 104

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0043389

904]

ԴԻՆԸ Զ Ռ.

91
A I
7002